

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**In Titi Livii Patavini, Historiarvm Ab Vrbe Condita Libros,
Qvi quidem exstant, omnes, Observationes**

Godelevaeus, Wilhelm

Francofvrti, 1609

In Titi Livii Historiarvm Librvm Secvndvm Observationes, ex variis
Doctorum lucubrationibus excerptæ: per Liuianæ lectionis Studiosum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69254](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69254)

Confulum iura.

Omnia iura] Nimirum lictores cum fascibus, trabem præteritum se-
lam curulem regis, cæteraque regum insignia: id tantum curulem
ait, vt alter consul fasces XII. securibus alligatos, alter vero viginti
fasces tantum cum licioribus haberet, idque alterutrum singulis mensibus,
donec annum eorum imperium exieretur, faceret.

Conscripti unde dicti.

Qui Patres, quique conscripti essent] De Patrum nomine supra scriptum est in
vita Romuli, itidemque senatorum; cui vero conscripti dicti sunt, rationes
variant. Livijs siquidem, Plutarchus & Tacitus patrum conscriptorum ori-
ginem Bruto tribuunt. At Onuphrius in civitate Romana, patrum conscrip-
torum originem inde manasse credit, quod cum Romulus Sabios, Etrurios
& multos alios ad Asylum confugientes, æquo iure in civitatem sacrosanctam
& in Lucerum, Tatiensiumque tribus concessisset, pice cum Tatio fida, et
veteribus & illustrioribus familiaribus, senatorum numerum, vt & patrum
ad ducentos auxerit & duplicarit. Et ab hac secunda Romuli & Tatio
senatorum lectione patrum conscriptorum nomen manasse credendum est. Cum
si conscriptum esse idem est, quod allectum, cur hi, qui in ordinem illi
tutum cooptati sunt, conscripti non sunt appellandi? Festus lib. 1. de Cre-
corum magistratibus diuersum sentire videtur: Patres (inquies) Romulus
centum creauit, quorum liberi patritii appellati sunt. Ad hos autem centum
quorũ Bruto additi sunt exactis regibus ducenti, vocati sunt conscripti, deinde
factum est vt omnes conscripti vocarentur. Maioragius in suo de leui-
mano libello, cap. 2. quatuor Senatorum genera statuit: Patritios, Conscriptos,
Allectos, & Pedarios. Patritii ex eius sententia vocabantur omnes vel
maiorum vel minorum gentium, qui post L. Bruti institutionem in senatu
bus patritii generis oriebantur. Conscripti dicti sunt illi, qui consilium, res-
sorumve decretis in senatu essent scriptis notati, quæ appellantur (Maioragii
sententia) principium habuit ab ipso Iunio Bruto, qui cum senatorum nu-
merum statuit augere, non solum patritios elegerit, sed etiam ex equestris or-
dine, quos virtute ac nobilitate reliquis præstare intellexit, atque eos in-
scriptos patres, quasi vna cum patritiis in senatum albo conscripserit, patren-
nauit, ex quo tempore patrum conscriptorum appellatio, locum habere ce-
pit. Allecti dicebantur, inquit Festus, qui propter inopiam ex equestris ordine
in senatum assumpti fuissent, fiebant enim interdum, vt vel propter hunc
num penuriam, cum bellorum cæditus exinanita esset respublica, vel pro-
pter fauorem & gratiam, non tantum ex equestris ordine, quem Alexander
Seuerus sic bar senatus esse seminarium, sed etiam ex Libertino genere, vt
nouis quibus aliqui in senatum allegarentur, qui ideo vocabantur Allecti, quia
in conscriptorum numero ponebantur. Plutarchus enim in Prelocauribus
ita scribit: Cur senatores alios patres conscriptos, alios tantum patres appo-
llant? An eos, quos ab ipso Romulus delegerit, Patres ex Patritiis nomi-
nabant, quasi bonis parentibus natos, vel quos deinde ex plebe electos, et
scriptos in senatum conscriptos vocitarunt. Pedarii dicti sunt, qui non habebant
sententiæ dictionem in senatu, sed in aliorum sententiis pedibus habebant.
De quibus alibi suo loco dicetur.

Allecti.

Pedarii
senatores.
Rex sacri
ficus.

Regem sacri ficulum creauit] Idem tradit Dionysius initio libri quinti. Primum
autem regem sacri ficulum M. Papium ex Patritiis creatum scribit Dionysius
loco præallegato. Regis porro vxor appellabatur Regina, quæ & ipsa aliquo
loco

Vitibus Romani milites delinquentes cadunt.
 stris, qui militabant, si quid deliquissent, si externi flagellis & virgis, si vero Romani ciues forent, vitibus cadebantur. Livius deinde Drullæ & C. Gracchus tribuni plebis, ne liceret quempiam Latini nominis virgis afficere, sed vitibus, plebiscito sibi dedit, in hac re Latinos Romanis coequantes. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10. in fine. Est autem hic paterna severitas exemplum, cuius quoque mentionem faciunt Valerius Maximus lib. 3. cap. 1. Sabel. lib. 3. cap. 3. Ethnic. exemp. Platina lib. de optimo ciue.

Funeribus orationis origo.
 [Triumphansque] Idque primus quadriiugo curru, vt Plutarchus prodidit, urbem ingressus.
 [Collega finius] Corpus eius in foro positum collaudans. Atque hinc funebrium orationum apud Romanos origo. Primus enim fuit Valerius Publicola qui supremas Bruti laudes accurata oratione profectus est postquam deinde institutum est, vt clarorum virorum in funebribus solennis laudatio esset. Nam & Appii detemurii defuncti laudationem sequenti temporibus plebs æquis auribus audiuit. Et Scipionem in funere supremo, vt hominem diuinum, Maximus commendauit. De qua consuetudine lege Blondum lib. 2. Alex. ab Alex. lib. 3. c. 7. Dionysium Halicarnas. lib. 3.

Annus luctus apud Romanos.
 [Matrona annuus] Tantum honorem Bruto, quantum marito suis tribueret. Mos enim erat Romanorum, vt defunctos matres per annum lugerent, eoque temporis spatio vidua manerent, teste Valerio lib. 2. cap. 1. Annus autem hunc ex sententia Rannardi lib. 1. Variorum, cap. 20. ita accipere, vt id annus Romuli, hoc est, decem duraxat menses comprehenderit. Nam cum Numa Pompilius decem mensibus non contentus, anno duos adiecit, nomen luctus legitimum tempus non prorogauit. Testis huius est Plutarchus, scribens, longissimum tempus luctus mensium decem etiam Numam voluisse. Et referendi sunt versus Ouidii lib. 1. Fast.

Quibus autem modis & causis minuerentur lamentationes, cum Livius libro 2. de bello Punico, tum Nonius Marcellus satis ostendunt. Te ea de re multa leges apud Blondum lib. 2. Romæ triumph. Senecam lib. 16. ad Lucellium, Epist. 99. Alexan. ab Alex. lib. 3. cap. 7. Sabel. lib. 7. cap. 1. & lib. 10. cap. 21. Ethnic. exempiorum.
 Per totidem menses à funere coniugis vxor
 Sustinet in vidua tristia signa domus.

Summitate fascis.
 [Summis fascibus] Hinc elegans prorepsit adagium, vt cum damus, & herbam quodammodo porrigimus, vinctique nos plane fatemur, summitate fascis dicamur, assistulante Cicerone in Bruto. Porro fascis summitate fascis lib. 12. lectio. antiq. cap. 7. interpretatur, nō surrectos tenere, vt solentur in punitores, vt videndos eos ptaberent, ostentarentque ad terrorem inaccessitibus audacia, sed deprimere, & ante pedes quodammodo deicere.

Collegam subrogauerat.
 [Collegam subrogauerat] Exactis enim regibus duos semper consules creati voluerunt, penes quos summa totius imperii esse deberet. quorum vno morte sublato, statim alius, qui Rcipub. salutem promoueret, subrogaretur, ne lib vnus imperio esse dicerentur.

Vela.
 [Summa Vela] Eam montis Palatini partem, quæ totum Romanum spectat, quæque in ortum æstiuum spectat, Veliæ vocant, vbi super omnibus locis Maria nouæ templum sacratum est. Dictaque vela, quod olim ante ouem tonsuram inuentam, pastores eodem in loco sanam vellete consueverunt. Vide Pomponium Latium parte 17. Marlianum lib. 3. cap. 6.

Munito loco.
 [Munito loco] Erat quippe is locus, Plutarcho referente, difficulti accessu arduo, vt eo descendente, ipse quoque aspectus pompæ magnificentiæ ex loco edito apparet, regiam dignitatem & fastum præ se ferret. Hinc vero dicitur nullam fidem esse tam spectatam, quæ non suspitioni & infamæ subiecta sit.
 [Delata confestim materia] Iouianus scribit, nocturno tempore, non ex qua fabricam

...operatiorumque conducta manu, domum omnem ab imis funda-
...tanta festinatione diruisse, ut gliscente iam acie adificium uniuersum
...opatum viderent. Plutarchus, cum amicis postmodum habitasse ait,
...populus ipse adificanda domus locum dederit: quo accepto plebis
...opus aliam domum magnificentissime adificauit eo in loco, ubi sanum
...in vico publico. Notabis autem hoc loco, mirum in modum bonorum
...ad augeri exultationem & dignitatem.

[*Quasi plebem colentis, vel ut Plutarchus inter-*
Publicola
cognome.
...ur, publica edentis. Quod nomen in posterum dimisso priore (ante
... Valerio ei nome fuerat, a Valerio patre indictum) usurpatum est. Publi-
...que exemplo dicendum est, magistratus boni officium esse. decedere
...interdum iure, quo subditi rebelles ac maleuoli non tam poenis, quam
...cruentia, humanitate, imo beneficiis quandoque vincantur.

[*De prouocatione aduersus magistratus*] Plutarchus tres leges a Publicola latas
...erat, quibus plurimum roboris plebi adiecit, quae ut prima permi-
...pauca dicta iam sententia a consulis prouocationem ad populum. Secun-
...dum caputale esse, si quis iniussu populi magistratum adiret. Tertia de-
...tiam, quae pauperibus prospexit, & ciuium uectigalia sustulit. Satis enim si-
...tulo pauperes pendere videbantur, si liberos tollerent.

[*Aduersus magistratus*] Hac lege consulare imperium dissolutum fuisse, Li-
...tra lib. 4. scribit: A dictatore tamen ad populum prouocare non licuit,
...tra lib. 2. tradit.

[*Quandique cum capite boni eius*] Hae lex proprie ad crimen maiestatis per-
...at, ut annotat Zalius ad legem Valeriam de prouocatione, qua occide-
...tra sp. Cassius, sp. Melius, M. Manlius. Pecuniae autem, quae ex bonis
...atorum redigebantur, sacrae erant Ceteri, auctore Dionysio lib. 10. Sa-
... autem hoc loco, ut annotat Budaeus in posterioribus annotationibus ad Pan-
... est deouare & detestabile decernere, & ita mori addicere, ut impune
... & violari possit. Sic facti homines detestandi & execrabiles dicuntur,
... Graeci *εὐνοῖς, ἱεραῖος, μισθός, ἐπιπέτης, Παισιόχους, κατὰ νόμον*. Sacri ho-
... erant enim Catharmata, homines qui peste expianda, aliove quo
... immolabantur Diis.

[*Veientes Italiae populi, de quibus Plinius lib. 3. cap. 5. &*
Veientes.
... cap. 98 & lib. 2. cap. 17. Veii autem nostra tempestate ea loca inhabitare
...ant, ubi nobilia veretis oppidi vestigia sub vesinorum ditione appa-
...ant, quae adhuc Verana appellantur, teste Volaterrano lib. 5. Geograph.

[*Auguria duorum generum erant, quaedam oblatiua, Auguria*
oblatiua
Impetratiua
...atum imperatiua. Impetratiua petebantur a Diis, nec in impetratis po-
...tate erat, vel accipere, vel non accipere, vel agnoscere, vel non agnosce-
...re, quae vitro nobis non petentibus facta & oblata erant, in potestate nostra
...rat. Nam non agnoscere vel agnoscere licebat. Sic itaque Horatius funus
... agnouit, nec ad se pertinere significauit, sed ad alios, cum dixit, efferte,
... iporum caduere esset. Alium respondisse dicunt, ut refert Seruius,
... Traie lib. 5. aduersus cap. 7.

[*Lattes Etrusco vocabulo monarcha, regum Lucumio-*
Lattes.
...um, qui duodecim erant, maximus, & sic Lattes dignitatis, non proprium
... annotauit Crispinianus in Consulibus. Fuit autem Portenna Clusino-
...um rex, qui in Etruria erant.

[*De hac sententia, quae regnum res sit inter deos ho-*
Cuma.
...minis, pulcherrima, vide notata per Calium, lib. 4. cap. 25. lectionum antiq.
... Alii Cuma] Nobilissimam Campaniae ciuitatem, quae a Chalcidensibus
... Euboea profectis adificata, & ab Hippoclii Cumani cognomine dicta est.
... de te Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. cap. 5. Volaterranus lib. 6. cap. 6. Vrbem
... Com.

[*Com.*
... Com.

Com. Meminit quoque Plutarchus in Hannibale, & Mela lib. 1. cap. 4. de situ orbis.

Impensum pretium.

Quia impensio pretio venibat.] Hic impensum pretium pro magno Livi-
dixit, unde & impense adverbium, quod est & valde & vehementer. Hoc ve-
ro in loco eruditissimi viri velut in luto haerunt, proat vir doctissimus Tor-
nebus libro aduersariorum quarto, cap. 2. testatur. sententiae nescio quid ab-
esse suspicari, addito supplemento. omni sumptu adempto concessum priuatis
legerunt. At ille, nec male, saluum & incolmen arbitratu esse senten-
tiam, si aliter distinguatur, Interpunctio enim non posita loco sententiae
facit, sic igitur distinguendum censet: *veniebat in publicum omni sum-
ptu, ademptum priuatis.* Ad emerendam enim & blandendam volunta-
tem plebis, dicit salis vendendi arbitrium & potestatem ademptam priuatis,
qui eum magno vendebant, & de publico datum plebi, sumptu illo, & con-
tere in Reip. recepto. Omni igitur sumptu in publicum absolute dicitur stat
participio, quod apud veteres non rarum nec infrequens est. Id autem videt,
vt is omnis sumptus esset Republice & impensa: Nannius autem libro 1.
συμμετρως, legendum arbitratu: Salis quoque arbitrium vendendi, quod
Impensio pretio venibat in publicum, sine omni sumptu ademptum priuatis,
vt hic sit sensus, Arbitrium salis vendendi ademptum priuatis, quae impen-
so pretio, hoc est, permagno venibat. Venditum autem publice fuisse, sine om-
ni sumptu, detrahis oneribus itinerum & vectigalium, vt praeter pretium sa-
lis nihil sit solutum.

Portoria quid.

Portoria quoque. Portoria pecuniae erant, quae portitoribus pendebantur ad
est, iis, qui mercedes ex mercibus in portum deuehendis exigebant. Vnde Cicero
cum uentionis quoque nomine portorium appellatum est. Hae autem portoria
a regibus exacta fuisse indicat Plutarchus in Publicola, & Dionysius.

Coelites.

Horatius Coelites. Coelites dicuntur auctore Plinio li. 11. cap. 34. qui ab alto ha-
mine dempto nascuntur. Vnde Horatium quoque, quod oculum in clauo
mississet, primum Cycloperem nominare quendam, mox de lapsa loquendi con-
suetudine, Coelem dici contigit, quamquam Coelitem plures serpsit. Vide
Alex. ab Alex. li. 1. cap. 9.

Ianiculum.

Ianiculum. Montem altissimum Transyberinae regionis, quem Romaniam
validioribus firmant munitionibus, ac praediis, prouidentes omnino, ne
fietet hostibus aduersus urbem opportunus.

Transitum pontem.

Transitum pontem.] Nisi interpretis transitum pro transibilem, vt in-
dum, pro inuincibilem, infractum, qui frangi non potest. Nannius libro 1.
συμμετρως, non videt quis sensus emergere possit. Atque reuera lectio
Codici Bussidiani legendum esse putat, Si transitui pontem a tergo reliquit
sent. Transitui, hoc est, ad transeundum, prout ipse arbitratu.

Imperium sustinuit.

Imperium sustinuit.] Dionysius ultra flumen dimicatum esse scribit iusta 106.
& tum demum rem Romanam aperte inclinasse. Hetruscumque mixto aggre-
ne in urbem irrupturum fuisse, nisi Coelus virtus ferocissimi nos hostium
natus fregisset. Est igitur Romanae fortitudinis in re militari memorare di-
gnum exemplum.

Horatii Coelites virtus.

Ad suos transiit.] Nec altitudine deiectus (vt inquit Valerius) qualitate,
neque pondere armorum pressus, nec villo vorticis circuitu actus, nec re-
quidem, quae vndique congeriebantur prostratus, turum enarandi eorum
habuit.

Portia Romana.

Ad portam Colinatam.] Quia hic mentio fit variarum portarum Romanarum,
quarum non solum in subsequenti Livijs, sed & alijs auctores memora-
runt, ideo eorum nomina hic commemorare, & quaedam de illis tractare, non
intempestiuum est visum.

them inquit Plinius libr. 3. cap. 5. tres portas habentem Romulus reli-
quit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Qui tamen earum
nec nomina ponit, quæ ego ex Varrone, Sex. Pompeio, & aliis au-
thoritatibus, coniecturisque aliquot explicare conabor. Primam igitur
viciſſimo portam Mucionis à mugitu, quod ea pecus in Buciatum anti-
oppidum exigebant. Hanc etiam fuiſſe crediderim, quam Verrius
Togoniam dixit, à tribus angulis cognominatam. Quam in vrbe Ro-
mæ verſus arcum Titi Caſans fuiſſe, ex loco Dionyſii liquet, & ex aliarum
ſcriptione manifeſtum erit. Dionyſius enim libro 2. Ioui quidem Statori
templum dedicauit apud portam Mucionis vocatam, qua in pala-
tis facta via itur, &c. Altera palatii porta fuit, nomine Romanula, de
Varro: Alteram Romanulam, quæ eſt dicta ab Roma, quæ habet gra-
mualia ad Volupia facellum. Et Sex. Pompeio Romana appellatur.
inquit, portam vulgus appellat, vbi ex Epithylio deſluit aqua, qui
ab antiquis appellari ſolitus eſt Statua. Cincia: quod in eo fuit ſepul-
crum eius familiz. Sed porta Romana inſtituta eſt à Romulo in infimo cli-
ſtoræ, qui locus gradibus in quadraturam formatus eſt, appellata au-
Romana à Sabinis præcipue, quod ea proximus aditus erat Roma-
vitem ex hoc loco ea vrbis parte fuiſſe oporteret. qua nunc Titi arcus
Sabinos iter erat, tamen Dionyſii & Varronis verba accurate con-
ſideranda ſunt, quibus etiam magis credendum eſt, qui hanc portam (ſi mo-
quæam Sext. Pompeius Romanam vocat) gradus in naualia habuiſſe
quæ Tyberim verſus & non amphitheatrum erant. Atque eam alio
prope Velabrum fuiſſe affirmat Varro iis verbis: Hoc ſacrificium ſic in
vrbem, qua in nouam viam exiit, vt aiunt quidam, ad ſepulchrum Accæ,
vrbem extra vrbem antiquam fuit, non longe à porta Romanula, de qua
libro dixi. Hoc autem peritis antiquariis diſcutiendum relinquo,
ſi mihi ſit controuerſias ſcriptorum annotaſſe. Tertia porro palatii porta
verſus naualia appellata fuit. De qua ſic Varro: Tertia eſt lanualis di-
lino, & ibi poſitum eſt lani ſignum, & ius inſtitutum à Numa Pompi-
in annalibus. &c. Piſo, vt ſit clauſa ſemper niſi quam bellum ſit,
enim traditum eſt memoriæ, fuiſſe apertam, vt poſt T. Manlio Coſ.
Carthaginenſi conſecto, & eodem anno apertam. Hæc Varro, quam
ceremoniam prius in vrbe porta obſeruata fuiſſe arbitror. Poſt
Pomperio, porta que loco mota, id inſtitutum fuit, vt in portis tem-
quod vicinum huic portæ erat, obſeruaretur. Hoc autem manifeſte
Neronis. Dione & Procopio colligitur. Hæc autem porta in
Romano erat, appellaturque à Liuii lib. 7. porta vetus palatii, iis verbis,
ſibiſſe cecidit, conſeſſum Romana inclinatur acies (erant autem in fo-
que eſt ad veterem portam palatii, &c. Quo nomine etiam in Faſtis
appellatur. De hac loqui puto Macrobius in libris Saturnalium,
ſit: Quam bello Sabinorum, quod virginum raptarum gratia com-
eſt, Romani portam, quæ ſub radicibus collis Viminalis erat, claudere
ſtarent, quia in ipſam hoſtes iruebant, poſtquam eſt clauſa, mox ſpõte
eſt. Quumq; iterum & tertio idem contigſſet, armati plurimi pro-
quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt, quumque ex alia parte
prelio certaretur, ſubito fama perculit fuſos à Fabio noſtros, quam
Romani qui uebantur teriti, profugerunt. Quumque Sabini
portam patentem irrupturi eſſent, fertur ex lani æde per hanc portam
vim torrentium vndis ſatentibus irrupiſſe, multaq; perduelliam
cater-

Porta Mucio-
nis.

Romanu-
la porta.

Statua
Cincia.

Lanua-
lis porta.

Porta
vetus.

EE

cater-

cateruas aut exustas ferenti aqua aut deuoratas rapida voragine deperditae, ea re placitum, vt belli tempore, veluti ad vrbes auxilium profectis Deo ferre referantur. Pifo etiam in annalibus memoria prodidit, ianalem dicitur ab Iano, & ideo ibi positum Iani lignum, & ius institutum à Noma Populio, vt esset semper clausa nisi quum bellum foret, &c. Quod autem sub Viminalis collis radicibus fuisse scribit non intelligo. Magis Varro affirmat, quòd eam palatii portam prodit, non Viminalis.

Has autem tres portas fuisse, ex Varro capto liquet, quæ primis muris vrbes Romuli fuerunt, ab eodem institutæ. Qui numerus in vrbe adhuc parua publico vsu satis facere posse videbatur. Portas Parthanam, Mugoniam, & Carmentalem, à priano Romuli murorum ambitu ex Varro nis sexcenta clausis. S. binis autem eum eorum lege, T. Tatius in ciuitatem à Romulo adducti, quum aucto Ponticario, Capitolium vrbi inclusum fuisset, quartam eam sub Romulo portam vrbi additam fuisse constat, quæ Carmentalis nuncupata fuit atque hæc ratione tolli poterit contradictio inter eos auctores, qui à Plinio citantur de vrbes Romuli portis, cum alii de portis Romuli Ponticario loquantur. Carmentalis autem porta ab Euanthio Carmenta nominata, sub Capitolio sita fuit inter saxum Tarpeium & Tyberim velis eorum Flaminium. Quod his verbis declarat Lilius li. 25. Ab Ætæ Apollinis Æones, sexcenta dux alba porta Carmentalis in vrbem ducta. Post eos duo signa cupressæ iunonis reginæ portabantur. A porta ligato vrbi forum venere & Clugarius autem vicus ea Capitolii parte erat. De ea Varronius: Et Carmentalem Romano nomine portam.

*Carmenta
Iani per
tu.*

*Tarpeia
vrba.*

Plutarchus in vita Camilli ad Carmentalem inquit: Peritiam Pontius cogendæ, vt quid ageretur per silentium specularetur. Nam huic maxime directo Capitolium incumbit. Et Solinus: Pars infima Capitolium inquit habitaculum Carmenta fuit. Vbi & Carmentalis sanum nunc est, a quo Carmentalis portæ nomen est. Eadem ratione Sert. Pompeius, qui templum ab ad Iani foris extra portam Carmentalem prodit. Hæc porta (vt inquit idem Sert. Pompeius) Seclerata porta dicta est, quod per eam se de trecenti Feni cum clientium millibus quinque egressi aduersus Hetrucos ad annum Ceteram, omnes sunt interfecti. Vnde Ouidius in Fallis:

*Seclerata
porta.*

*Carmenti porta dextro est via proxima labo,
Ire per hanc noli quisquis es, amen habet,
Illa fama refert Fabios exisse trecentos,
Porta vacat culpa, sed tamen omnes habet.*

Hæc ab aliis Tarpeia & Veientina solet appellari, atque hæcenus de portis vrbes, quam Romulus dicitur reliquit.

Procopius Casariensis lib. 1. de bello Gothico, quem ante mille annos scriptum, quatuordecim portas suo tempore vrbes Romam habuisse id verum docet: Habet autem circumiectus vrbi murus portas 14, portulaeque aliquasdam, vnde & Gothi, quum minime possent, cum vniuersis exercitibus longiorem moenium ambitum circumplecti lenis postis castris portarum intercapedines infestabant. Quæ omnes præter vnam tantum Aureliam, quæ vrbe Leoniana inclusa est, adhuc iidem fere nominibus superiunt. De quibus vrbeba scripturus aliorum scriptorum exemplo, à porta Flumentana Tyberem vrba, atque ea parte in ordine prima initium sumam.

DE PORTA FLUMENTANA, alias FLAMINA.

Prima post Tyberim in ordine portarum vrbes est portam antiquitus Flumentana, postea Flaminia, nunc Populi dicta. Cuius meminit Sert. Pompeius: Flumentana (inquit) porta Romæ appellata, quod Tyberis portam ea

*Flumen-
tana por-
ta.*

populi. Alloqui Martius campus intra pomerium esset clusus, quod dicere
 non est. Erat igitur ad Tyberis ripam circa locum, ubi nunc sunt ades
 veterum, vel haud longe a campo Floræ ad Tyberis ripam e regione mu-
 nitionis, quos Ancus rex in laniculo crexerat. Vnde Livius: Tyberis (inquit)
 ostendit quam prius impetu illatus urbi, duos pontes, ædificia multa, maxi-
 me circa portam Flumentanam evertit. Extra quam portam Lucum Petili
 non longe restat, idem iis verbis: Ita prædicta die in Peulinum lucum ex-
 tra portam Flumentanam, vnde conspectus in Capitolium non est, concin-
 tum populis ied. Hanc autem eo loco, ubi nunc est, transiisse, credo
 verum, quando ea parte vrbis mœnia propagavit, quæ postea via Fla-
 minia nomen obtinuit. De ea Procopius sic scribit: Inter portam namq; Fla-
 miniam & Prænestinam cis Tyberim castra vna locaverant. Et alibi: Bellisarius
 castrum in portam Bæfæ tradiderat custodiendam. Flaminiam Constantia-
 num præferebat, quæ tamen prius impositis foribus & ingentium lapidum
 muris edificata ita obstruxerat, ut vix villo molimine aperiri per quempiam
 possit. Veritas maxime, ne ex tam propinquis hostium castris ea insidiæ sic-
 erent, eas portas pedum ducibus custodiendas permisit. Et non longe
 ab ea portam quidem Flaminiam Gothi tentarunt, ut loco præcipiti si-
 tum, atque adeo, ut adiri non facile queat. Hæc porta nunc via Flaminia, à
 qua, ut dixi, nomen obtinuit, imposita est.

Lucus
 Petili

DE PORTA COLLATINA.

Portam Flumentanam proximo loco est Collatina colli hortulorum
 innotuit, de qua Sextus Pompeius: Collatia oppidum fuit prope Romam,
 in quo opes aliarum civitatum ibi fuerint collata, à qua porta Romæ Col-
 latia dicitur. Livius quoque lib. i. Collatia & quidquid circa Collatiam a-
 perturæ ab his à reg. Tarquinio ademptum, &c. Servat quoque ætas nostra
 eam appellandam in Collatia, quidquid e regione eius portæ habet ager Ro-
 manus. Hæc antiquitus mœnibus à Collina porta versus Tyberim ampliatis
 Flumentana coniuncta fuit, non longe à campo Floræ collocata, postea
 mœnio ampliato, ad eum locum, ubi nunc est, super hortulorum collem,
 in Flumentana ipso forte Aureliani Imp. tempore translata fuit. Quam à
 proxima Pinciorum ædibus Pincianam lib. i. de bello Gothico, Procopius
 in tempore appellatam fuisse scribit. Bellisarius (inquit) interim quæ ad vi-
 nam quædam faceret præparare moliturque omnia. Pincianam is forme &
 proximam huic ad dextram Salariam portam tenebat, ut suspectiores & ne-
 cessarius, ea namque parte oppugnari facile poterat murus, &c. Et non longe
 ab ea portam quidem Flaminiam Gothi tentarunt, ut loco præcipiti si-
 tum, atque adeo, ut adiri non facile queat. Inter hanc portam, & alteram ad
 dextram huic proximam portulam, porta alia est, quæ Pinciana vocatur. Huic
 portam mœni pars quædam lapidum laxata, iam pridem compage seiuncta
 restat, non tantum à solo, sed à medio ad summum fastigium icissa. Nec
 collapsa, nec alias resoluta, sed vtrinque sic inclinata, ut cætero muro ex-
 terioribus parum prominentior esse appareat, partim tetractor. Hanc muri
 partem cum demoliri tum primum Bellisarius nitetur, & iterato ædificare
 non potuit. obstitere Romani, Petrum Apostolum pro indubitato se compen-
 sasse alios erantes, eius loci tuendi pollicitum curam se suscepturum, quod v-
 que Romanis ex voto successit, quandoquidem nec eo die, quo per Gothos
 hanc mœnia oppugnata, nec per omne id tempus, quo urbem obsiderent
 hostes, hostis vis vlla ad hunc locum peruenit, nec planevquam eodem
 circumstantum. Et sane me admiratio subit nec Romanis nec hostibus ipsis,
 quæ res cum miraculi loco postea sit habita, nec scire quidem in posterum
 quis

Pinciana
 porta.

EE a

UNIVERSITÄTS-
 BIBLIOTHEK
 PADERBORN

quisquam, nec de integro restitueri ausus est, sed ad hunc diem ea è regione seiunctus permanet murus. Hæc Procopius.

Quæ verba ideo appofui, quod v. q. ad nostra tempora, adhuc eò pars muri superfit, vt à Procopio describitur, appellaturque à Romanis murus facinoratus. Porro autem ea portula, quam supra Pincianam fuisse scribit idem Procopius omnino esse defuit. A porta Collatina exit via eiusdem nominis, è qua Frontinus lib. 2. de aqua duct. sic ait: Aqua Allectina Augusta ramus proximè viam Collatinam accipit fontem, &c. Item, concipitur aqua virgo via Collatina ad milliariū octauum palustribus locis, &c. Hæc autem via non procul ab ipsa porta incidit in viam Salariam.

DE PORTA COLLINA.

Collina porta. Collatinam proximè sequitur porta antiquitus Agonenfis, post Quinilis, deinde Collina, postremo Salaria appellata, Sextus Pompeius agonia (inquit) sacrificia, quæ fiebant in monte. Hinc Roma mons Quinilis Agonius, vt Collina porta Agonenfis & alibi. Quirinalē eam quoque vocatam fuisse his verbis docet: Quirinalis porta dicta, siue quod ea in colle Quirinali itur, siue quod proximè eam est Quirini sacellum. Agonenfem autem idcirco appellatam scribit, quod inundato circo Flaminio Agonales ludi qui in eo celebrabantur extra ipsam portarentur, ludosq. ideo Agonales effectos, vel quia locus in quo initio facti sunt, fuerit sine angulo, vel quod in ludis rex hostiam immolare solitus esset, quam antiqui Agoriam vocabant, vel quod in montibus, quos Agones dicebant, fierent. Ex Quirinali autem vel Agonenfi Collina à collibus Quirinali Esquilinio & Viminali, vel ab vrbis tribu & regione in qua sita erat, quæ Collina dicebatur deinceps longotempore appellata est. Per Collinam portam scribit Lilius lib. 5. Gallos in vrbem ingressos eam incendisse, de qua sapissime etiam alibi mentionem facit. In alio loco: Quum murus (inquit) & turres quæ sunt intra portam Collinam de Esquilinam de caelo essent tactæ, &c. Ouid. 4. Fastor.

Templa frequentari Collina proxima porta.

Et Iuuenalis Satyra 6.

Proximi vrbis.

Hannibal ex flammis Collina in turri maris.

Salaria porta. Hæc posterioribus temporibus à via cui imposita erat Salaria appellata cepit. Procopius lib. 1. de bello Gothico, Bellisarius interim Pincianam & proximam huic ad dextram Sariam portam tenebat, vt suspectiores & necessarias. Et paulo post: apud Sariam autem portam, vir quidam proceræ stature Gothus crebrius sagittando propugnacula infestabat, &c.

DE PORTA VIMINALI.

Viminalis porta. Viminalis porta Collinæ succedit, eiusdem cum monte, in quo sita est, nominis, à quo & nomen sortita est. Sex, Pomp. Viminalis (inquit) & porta & collis appellabantur, quod ibi Viminis sylua fuisse videtur, vbi est & ara in Vimino consecrata. Hanc regum tempore in aggere Tarquinii fuisse Scabio iis verbis prodit: In aggere autem medio tertia est porta eiusdem nominis in colle Viminali. Tertiam autem dicit quod Flumentana & Collina ramus priorum vrbis fuit interposita. Huic portæ nunc S. Hagnetis à proxima eius viæ æde nomen est.

DE PORTA GABINA alias GABIVSA.

Gabiusa porta. Prope Castrum pratorium inter portas S. Hagnetis & S. Laurentii ad hoc extat porta clausa, quam aliquot rationibus a ductus Querquetulanam, vel Querquetulanam fuisse olim crediderim, de qua quum tam nullo, quum etiam

sententia Ciceronis auctoritate qui Esquilinam & Caelimontanam portas propinquas fuisse demonstrat, quum ait: Quum ego Caelimontanam portam introisse dixissem, responsione me inimica Esquilina introisse homo propinquissimus accessit, &c. Quod ei proximior esset. Hæc autem Lium verba non aduersantur, qui non semel ait: Castra inter Collinam Esquilinamque posita. Nam Viminalis & Gabiulam eo tempore aut non fuisse, aut hæc duas tantum, quod notiores essent, nominasse existimo. Huius autem & aliarum quarundam portarum ordo ex verbis Lium facile apparebit, quæ ita subiunxit: Portens, inquit, primo conatu repulsa consiliis ab oppugnanda vrbe ad obsidendam versis, praesidio in laticulo locato ipse in plano ripisque Tyberis castra posuit, nauibusque vndique accitis & ad custodiam, ne quid frumenti Romanis subuehi iungerent, & vt pradam milites tantum flumen per occasiones aliis atque aliis locis traicerent, breuiter adeo infestum agrum Romanum reddidit, vt non cætera solum ex agris sed pecus quoque omnia in urbem compelleretur, nec quicumque extra portas propelleret eaderet: hoc tantum licentia Etruscæ non metu magis quæ consilio concessam est, Namque Valerius Cos. intentus in occasionem in multis simul & effusis improvisos, adoriundi in paruis rebus negligens vltor grauem se ad maiora vindicem seruauit, itaque vt eliceret prædones edicit suis postero die frequentes porta Esquilinæ, quæ auestissima ab hoste erat (erant enim in laticulo) expellerent pecus, scituos id hostes ratus, quod in obsidione & fame seruicia subita transgerent, & scire perfugæ indicio, multoque plures vt in spem ueniret prædæ flumen traiciunt. Pub. Valerius in T. Herminium cum modicis copiis ad secundum lapidem Gabina via (quæ læua portæ Esquilinæ proxima erat) occultum confidere iubet, Sp. Lattium cum expedita iuuentute ad portam Collinam stare, donec hostis prætereat, inde se obicere ne sit ad flumen perditus. Consul alter T. Lucretius porta Neuiæ cum aliquot manipulis militum egressus, Caelimontana (tanquam medio loco sita, vt omnibus si opus esset præsto esse posset) delectas cohortes educit, hiq; primi apparere hosti. Hæcenus Linius, quibus verbis innuitur Caelimontanam portam mediam inter Esquilinam & Neuiam fuisse Collinamque Gabinæ proxima atque hæc Esquilinæ, Flamentanæ autem non meminit, quia est Etruscæ recta per campum Martium transire potuissent, tamen quia intra vrbes magna ab utroque monte iter erat, ne in aliquod discrimen inciderent, eam portam non inuasent, simulque quo propinquiore à mœnibus cursu ferreant in pennis ad eum forte Tyberis locum deuenire, qui medius est inter pontem Martium & Anienis ostia. Quare non oportuit ad portam Flamentanam militum stationem locare. Collatinæ & Viminalis cum non meminisse existimo, vel quætionem locare, Collatinæ & Viminalis cum non meminisse existimo, vel quætionem locare, adhuc non erant, vel forte eo bello clausæ usum amiserant, vt in bellis deinceps consuetum est, vel quia aliis portis satis fuerat & strere in hostis & expone pecus ac turmas præsidiaque emittere. De hac porta multa apud comites veteres mentio est. Hanc autem aliquando Maxiam vocant fuisse Plauto conici potest, quod idem de porta Maxia scribit Plautus, quod de Esquilina Horatius, vtriusque sententiam confirmat Cornelius Tacitus quælibet hæc Augustus ait: Sumptum more prisco extra Esquilinam de nocturnis supplicium. Plautus vero in Casina:

*Illum & Edipol. videre erden tem te extra portam
Maxiam credo exastor velle.*

Horatius in s. Edepon.

*Tost inso; vltia membra deferent Lupi,
Et Esquilina aliter.*

In quem locum annotauit Porphyrius in regione aggeris extra portam Esquilinam solita fuisse pauperum corpora vel combusti vel proici: comibus fuisse

Maxia
porta.

Indicat Plautus, prole Horatius. Hanc portam à via quæ per eam ex-
labicanam in verbis vocat: Mars est etiamnum sc. Labica-
Colossus eiusdem in templo Bruti, Calliaci apud circum eundem ad
labicanam portam eunti. Quam ab altera quoq; via Procopius Prænestinam
pellat: inter hæc (inquit) Bellas qui Prænestinam portam custodiendam
operari ad Bellisarium misit qui nuntiaret teneri ab hostibus urbem, per
viam aliam introgressis, quæ supra Tyberim est, & paulo post Prænestinam
hæc tradiderat custodiendam & alibi acie instructa iuxta Prænestinam por-
tam ad eam muri partem mox ducit, quam Ro. riuarium dicunt, vnde & ex-
pugnari moenia perquam facile poterant. Hæc porta nunc Maior porta
locatur forte ab aedificii magnificentia cui supposita est, id est, aquæ Claudia
nobilissimam. Hancq; ibi locatam fuisse à Bellisario crediderim eo tempore quo
vires multos à Gothis dissectos restituit, atq; è proximo loco ibidem transla-
tam, neque enim verisimile videtur veteres portam vrbis aqueductum for-
ma vel Castello subiectis, ab hac autem porta exeunt viæ, Labicana quidem
identica & Prænestina à laua, quæ Præneste & Labycos deducunt.

Labica-
na porta

Maior
porta

DE PORTA CÆLIMONTANA.

Proxima Esquilinæ, vt inuere videtur Cicero, fuit porta Cælimontana, Cælimo-
tana nunc S. Iohannis appellata a monte Cælio, in cuius parte sita est, olim Cæ-
limontana dicta. Quam L. Cornelio & Quinto Minutio Coll. tantam de cæ-
limontana dicit. Hanc posterioribus sæculis Afinariam fuisse dictam referunt
Procopius h. i. de bello Gothico & Anastasius Bibliothecarius in vita Sylue-
st. Pape. Procopius quidem: contigit autem vt die vna eodemque tempo-
re & Bellisarius cum imperatoris exercitu per portam quam Afinariam di-
cant (Neapoli enim veniebat) urbem intrèt, & per Flaminiam Gothi exce-
derent & liberis. Quam itaque per pauci vt diximus admodum ad murorum
custodiam relinquerentur, & hi quidem iam fame confecti, quaterni custo-
das quosdam, & si uti genere ad portam Afinariam custodias nacti, exceptu-
ros se intra urbem Gothorum exercitum pollicerentur. Et alibi sæpius eius
pote meminit quam Bibliothecarius Lateranensi Basilicæ proximam fuisse
scribit. Per hanc, Alarico primum, postea Totila ducibus ingressi Gothi ur-
bem captam diripuerunt. Mirandum autem quod quum Sex. Pompeius viæ
Afinarie mentionem faciat, eam longe ab hac porta fuisse scribat, quam in-
ter Latinam Ardeantinam fuisse tradit, vt inferius explicabo. Hanc vero Cæ-
limontanam fuisse illud etiam confirmat, quod non mons ipse nullam præ-
ter hanc habet portam.

Cælimo-
tana vn-
de dicta

DE PORTA LATINA.

Cælimontanam sequitur porta Latina ante mille annos appellata, quæ
quod in Latium mitteret, nomen obtinuit, quod etiamnum manet. Quo
autem nomine antiquissimis temporibus vocaretur incertum. Verum quum
strabo via Latina Ferentinum urbem fuisse asserat, crediderim portam hanc
eam esse quam Flutarchus Ferentinam nominavit in Romulo. Nam Romu-
lus (inquit) expugnatis civitatibus expugnauit, quas adhuc etiam Ferenti-
nam ad portam obseruare tradunt. Sicq; appellatam existimo, quod ea iter
esset ad Ferentinos Hernicorum populos. A Latina autem porta initium ha-
bet via eiusdem nominis in Latinos populos ducens, quæ modo Latiga, mo-
do Aufonia dicitur à Martiali lib. 9.

Ferenti-
na porta

DE PORTA CAPENA.

Non longe post Latinam extat porta Capena, cuius Etymologiam refert
Solinus: Qui Italum regem ex Sicilia ad tanu fuisse scribit, tum in Italia
regnamem, eius auxilio consilioque ciuitatem iuxta Albam condidisse Ca-
penam.

EE 4 penam

penam nomine, & ab ea postmodum denominatam portam Capenam. Seruius vero Grammaticus super Virgilii locum, lucos Capenos, aliter dicit: ait enim, unde hoc est à Capenis lucis & porta Capena, quæ iuxta Cameræ est, nomen accepit. Asconius enim Pedianus, Victor & Sext. Rufus extra hanc portam ædem Camænarum fuisse referunt, proptereaq; Cameræam a nonnullis olim fuisse appellatam. Nunc à proximo templo S. Sebastiani dicitur, quam olim Capenam fuisse hæc confirmari potest ratione. Eam enim in via Appia fuisse ostendit Frontinus iis in verbis: Appius Censor viam Appiæ portam Capenam usque Capuam muniuit. Quam autem via in qua Sepulchrum Seueri adhuc extat, tendens ad portam S. Sebastiani, via Appia à Spatiano & Iulio Capitolino vocetur, non est quod dubitare possimus, portam quæ nunc in via Appia extat fuisse Capenam, quæ apud poetas & historicos celebratissima est.

DE PORTA OSTIENSI.

Trigemina porta.

Nouissima citra Tyberim porta, quæ nunc S. Pauli à proximo templo dicitur, antiquitus Trigemina dicebatur, quod ea contra Cunctas trigemini Horatii egressi sint, quamquam is qui superstes fuit, porta Capenam dicitur. Hæc antiquitus ad Auentini radices non longe ab æde S. Marie in Colledin, vel schola Græcæ, ut refert Lilius, fuit, qui ait, ædiles extra portam Trigeminam in Auentinum porticum strauisse, & quum bello Punico secundo Romæ ortum incendium narrat, hoc idem inuenit. Quod incendium eorum ædificia quæ erant in vico Iugario sub Capitolio, Aquæque iungue comprehendit, mox extra Carmentalem portam per ripam Tyberis in Forum ædificia: & templum debacchatum est, usque ad portam Trigeminam, & Frontinus ductus aquæ Appiæ habet longitudinem à capite usque ad Salinas, qui locus est ad portam Trigeminam, & alibi Cacus habitauit locum vbi Salina nomen, ut vbi Trigemina porta: Multa demum huius portæ apud veteres ædiles mentio est, quam eo loco olim fuisse satis liquet. Procopio autem intra Pomerium Auentino ab Imperatore Claudio ad radices eiusdem montis vbi Testati planities primum ingredi incipit, translata est. Postremo à Bellisario eo vbi nunc est, locata fuit, quæ à via ab Anniano Marcelino, Procopio & cæteris eius ætatis scriptoribus etiam Ostiensis appellatur: Extra hanc portam quandam quoque porticum fuisse refert in libris de bello Macedonico Lilius quum ait, Ædiles alteram porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecisse, Plinius quoque scribit extra hanc portam populorum Romanum Minutio Augurino, qui ad alsem pretium factis redegerat. Extra hanc etiam tenues stipem petere solitos, Plin. lib. 34. significat. Iniquitas extra portam Trigeminam vnciaria stipe collata. Et alludit eodem Plautus in Cappuis, apud quem sic loquitur parasitus.

Ostiensis porta.

Vel extra portam tre Trigeminam ad sacellum licet.

Quod mihi ne eueniat nonnullum periculum est.

DE PORTIS TRANS TYBERIM ET primo de Portuensi porta.

Portuensis porta.

Portam quæ nunc Portuensis dicitur, quod ad portum Romanum pertinet, antiquitus Naualem dictam fuisse à proxima nauium statione dicitur. Sex Pompeus, Naualis inquit porta à vicina naualium dicta, ab hac extra qua Portuensis appellata est. Hæc ad portum Ostensem totius orbis amplissimum ducebat. Ante Claudii vero tempora, qui hanc portum exaruit, quo nomine vocaretur non inueni. A Procopio & eius ætatis scriptoribus Portuensis vocatur. Per hanc viam secundum Tyberim fuerunt Horti Cassii dictatoris.

DE PORTA IANICVLENSI, alias PANCRATIANA.

Vo nomine apud antiquos vocaretur porta, quæ in Dorso Ianiculi est, ^{Ianicu-} ^{lenfis por-} ^{ta.} ^{Pancra-} ^{tiana.} et que nunc à proximo templo S. Pancratii appellatur, hætenus non innotuit. Ego eam à Ianiculo, eam aliud nomen non habeam, sicut & cons. Ianiculum vocatam fuisse existimo. Cuius portæ multa mentio est apud Procopium, quam modo Pancratianam, modo S. Pancratii nominat. Inter hæc (inquit) Hællas, qui Francistinam portam custodiendam acceperat, ad Belliam misit, qui nuntiaret teneri ab hostibus urbem per portam aliam introptam, quæ supra Tyberim est, & S. Pancratii dicitur, &c. Et paulo post: Ad portam vero Pancratianam, quæ trans Tyberim est, quum hostium copiz accrescissent, ob loci difficultatem nihil per eos gestum memoria dignum est, namque locus acclivus, & ea e regione murus ad inuadendum difficilis. Hanc autem portam Aureliam non fuisse, vt omnes fere veteres antiquarii affirmarunt, paulo post ostendam.

DE PORTA SEPTIMIANA.

Teriam ultimam trans Tyberim portam, quæ nunc Septimiana dicitur, ^{Septimia} ^{na porta.} Fontinalem præcis temporibus dictam fuisse, aliquot veterum scriptorum authoritatibus demonstratur. Sext. Pompeius Fontinalia (inquit) fontinam sacra, vnde & Romæ Fontinalis porta Livijs quoque Adiles alteram ^{Fontina-} ^{lis porta.} portam ad portam Fontinalem ad Martis aram, qua in campos iter esset prodicere. Per campos autem Vaticanos intelligit, ex eo quod Plinius scribit Vitiellium CCHS condidisse Patinam, cui faciendæ fornax in campis edificata erat: Videmus sique etiam nunc in campis Vaticanis fornaces esse, namque terram argillam esse ad fictilium fabricam commodissimam. Cicerus Campum, inquit, Vaticanum fieri quasi Martium campum. Hanc autem quidam eandem esse cum Capena dixerunt, sed Livijs primo & tertio de bello Punico . de Capena. Quinto vero & 30. de Fontinali ita loquitur, vt dicitur eas esse oporteat. Hæc postea ab Imperat. L. Septimio Severo, Septimiana appellata est, ait enim Spartianus ipsam extruxisse Thermas in Ianiculæ portam sui nominis, ibi quoque erat Ianus Septimianus cum ara, quæ non paruum huius rei argumentum sunt.

DE PORTA AVRELIA.

Quam à Procopio porta Aurelia haud procul ab Hadriani ponte & sepulchro, ^{Leonina} ^{vrbs.} Triumphali que iuxta pontem & viam sui nominis eadem regione à Tranquillo & Iosepho fuisse referantur, necesse fuit aliquam Leonianam vrbs, quæ nunc Burgus S. Petri dicitur, partem antiquis Romanis mœnibus circumfuisse, alioqui vrbs vno ponte, & duabus portis eo transmittentibus hostium percussioibus peruis fuisset. Quantum autem coniectura consequi potui, ex veterum auctorum sententijs, & iis, quæ nunc supersunt vestigijs, mœnia vrbs tum sic fuisse crediderim. Ab vna parte Tyberim versus muri principium erat, haud longe ab Hadriani sepulchro & ponte Aelio, qui in eum definebat, e regione, videlicet adis S. Maritæ transpontanæ, qui mox productus versus locum illum, vbi nunc est porta S. Angeli molis ipsi vicina, deinde deductus paulo infra medium Burgum (vt vocant) girabat versus Xenodochium sancti Spiritus, atque ad eius portam prope Tyberim terminabatur, Basilica principis Apostolorum, eaque montis Vaticani, quæ nunc muro clausa est parte exclusis, atque hæc ratione duas comprehendebat portas, alteram quidem Triumphalem e regione eius pontis, cuius nunc pilas & vestigia S. Spiritum ædem in Tyberi videmus. Alteram vero Aureliam vocatam, quæ prope eiusdem Hadriani sepulchrum fuit, quæque iter erat ponte ipso triumphali. Quomodo vero sepulchrum Hadriani muris annexum fuerit, paulo

paulo post ex Procopio aperiam. Aliquando autem mihi in mentem venit Triumphalem portam diu ante vium amississe, Aureliamque solam eo portam fuisse, donec ampliatis à Leone III. muris vium & nomen & ipsa amitteret. Nam Procopius non omisit mentionem facere de Triumphali in ea quam describit vrbis oppugnatione, si eo tempore fuisset, cum Aurelia non omittat, ea enim Gothi parte maxime in obsidione laborarunt, vnde illum crebrius locorum illorum meminisse oportuit. Adde, quod si Triumphalis porta eo tempore fuisset, non 14. portas, vt scribit Procopius, tunc circumiectus vrbis murus, sed 15. habuisset, quam Aurelia 14. est, decem enim portas vrbis, 4. vero trans Tyberim fuissent, quæ omnes præter hanc Aureliam ad nostram vsque ætatem perdurarunt. Porro autem ex Aurelia portæ descriptione, quam Procopius facit, egoque hic subiiciam locum portæ, murorum ambitu, & quale fuerit Hadriani sepulchrum cognoscemus. Gothi (inquit) septima castra extra fluium Neronianis in campis fixere, ita, vt castris omnibus esset pons intermedius, vnde peractum, vt & portæ alia duæ infestæ ab hoste essent, Aurelia scilicet, quæ sancti Petri, vt ei tempore propinquior nuncupatur, & altera quæ trans flumen est sita (intelligit enim S. Pancratii.) Quibus verbis eas diuersas fuisse liquet, & alibi. Dum hæc peraguntur Aurelianam portam ex altera parte Gothi hoc modo inuadunt. Hadriani quondam Romanorum Imperatoris sepulchrum extra portam Aureliam exstat, & ad lapidis iactum à mœnibus procul extructum, spectatu procul dubio dignum: Paro namque ex lapide ædificatum est, saxa quadrata illi inuicem nexa, alia nulla intermixta materia, & quaternis partium partium dimensione lateribus, tam porrectis in latitudinem, vt iactus ex angulo lapidum alterum fere pertingat, altitudine etiam hæc vrbis mœnia superant. Statu quoque ex eodem Paro marmore virorum equorumque miro artificio factæ desuper insident. Sepulchrum id præci homines illi, quem velut moles, & arcus in speciem vrbis impositum videtur, brachiis duobus à mœnibus ipsius ad sepulchrum id vsque porrectis, in ædificatisque complexi sic sunt, vt murorum sit, perinde pars quadam effectum, apparet, namque altissimi id turris per simile, & ea è regione imminet portæ. Erat itaque peropportunum & munitissimum eo loco præsidium, cuius custodia per Heliianum tradita Constantiano obtigerat, cui iniunctum, vt & conungi muri curam susceperet asseruandi, vt leuiori, & non magni momenti custodia indigentis, si quidem ea ex parte haudquaquam murus flumine subterlabente poterat oppugnari. Constantianus autem, quum ei nuntiarer hostes transiitum per flumen tentare, muro illi diffusus, qui ad fluium erat, cum pauci ipse flumen opitulatum contendit maiore militum multitudine iussa portam in primis, & in sepulchro ipso præsidium diligentius custodie. Gothi interea Aureliam portam Hadrianiq. molem sine vllis machinationibus confestim inuadunt, scilas tamen ingenti manu inferentes, multitudinem sagittarum immittunt, facile in dubium hostes deducere & trepidationem interre, atque adeo, vt paruo molimine præ custodum paucitate possint se præsidio posse effugiant. Prælati itaque scutis Persicis, nihil inferioribus ad mœnia succedebant, & hostes frustrati, quam proxime subierunt. Sub porticum namque ad sacram beati Petri Apostoli pertinentem, tum ad eam istitantes hi venerant. Inde quum de improviso comparuissent rem ita aggrediuntur, vt nec balista quidem Romani custodes vti in hostes possent, nos enim in nihilum subeuntes telum immittere, tormentumve poterant, nec illis vt scutis immittent. Sed postquam validius Gothi incubere, & creberim sagittarum immisione propugnacula infestando ad moturi iam erant, ad scio scilicet vnde quaque fere circumuentis iam omnibus, qui de mole pugnando se tuebantur, Aliquando Romanis iniectus terror, de salute iam desperantibus, quatuor-

ipsum sese ac moenia defendere, ut erat necesse haudquaquam ism pos-
 sui, communi tamen consensu, d. fractis marmoreis illis vasisque simula-
 tibus, ex eorum fragmentis ingentia saxa in hostium capita superne deuol-
 unt. Gothi vero peiculi, oppugnationem remittunt, iisque sensim cedent-
 bus victoria potiti Romani, hos demum ut victos propellunt, iamque &
 Constantianus perterritus fugatiq. qui transitum fluminis pertentaf-
 sus redierat, non enim praesidium illud hostes, ut ipsi rebantur, neglectum
 omnia, vel inculoditum innenerant. Itaque factum, ut circa Aureliam
 totam omnia in tuto iam essent. Ad portam vero Pancratianam, quae trans
 portum est, ob loci difficultatem nil memoria dignum ab hostibus gestum
 est, &c. Haec Procopius. Pontis autem Aelii & eius sepulchri mem-
 ore Dio & Spartanus in Hadriani Imperatoris vita. Portam vero Aureliam,
 ad viam eius nominis, quae per eam exibat, vel a tribunali Aurelio nomen
 accepit, de quo Cicero mentionem facit, sicut L. Pilonem. Persequente con-
 troversia hinc fonsibus dies pro Aurelio tribunali, nec conueniente quidem te-
 mporis ipsam etiam scelus, &c. Quae postea locum cum nomine amittit Leonis
 III. Papae pontificatu, quando is prolatis muris Vaticanam & Basilicam
 aeternam Apolloni cinxit.

DE PORTA QUERQUETVLANA.

Porta Querquetularia vel Querquetulana, de qua Plinius sic libro 16. cap. 10. *Querquetu-*
 laria certe distinguebatur in singulis sagutali Ioui etiam nunc voi lu- *lulana*
 tus reges fuit, porta Querquetulana, colle in quem Vimina periebantur. Si *porta,*
 quae in Viminali colle exat Viminum sylua. a qua collis est denominatus,
 necesse fuit hanc portam in Viminali fuisse. In quo Varro Querquetulanum
 sacellum, P. vero Victor ac Sex. Rufus lucum sagutalem ponunt. Quare et *Faguta-*
 iam portam Querquetulanam eam olim fuisse portam, quae nunc clausa est *li lucus.*
 crediderim prope castrum Pratorium, vel non longe ab eo. Quamvis non me-
 uerat, Cornelium Tacitum scribere montem Coelum Querquetulanum
 ius vocatum fuisse. Ut quae autem sit, Varro, Plinius, P. Victori & Sex.
 Ruffo magis credendum, qui eam Viminali fuisse, vel innuunt, vel aperte de-
 monstrant. Hanc autem eandem fuisse existimo portam cum ea quam Sex.
 Pompei Querquetulariam appellauit. Querquetularia (inquit) porta Romae
 dicta, quod Querquetum intra muros urbis iuxta se habuerit, & alibi: Quer-
 quetularia reputantur significare Nymphas, praesidentes querquetis vireocen-
 ti quod genus syluae indicat fuisse, intra portam, quae ab eo dicta sit Quer-
 quetularia.

DE PORTA PIACVLARI.

Piacularis (inquit Sex. Pompeius) porta Romae appellatur, propter aliqua *Piacula-*
 piacula, quae ibidem fiebant, vel ut ait Clearius ex sacro, per aliquem sol- *ru porta,*
 utur, aut aliqua piandi propitiandique causa immolatur.

DE PORTA CATVLARIA.

Idem Sex. ait, Catularia porta Romae est dicta, quia non longe ab ea ad pla- *Catula-*
 candum Caniculae sidus frugibus inimicum, rufae canes immolabantur, ut *ria por-*
 fruges flauescerent ad maturitatem perducerentur. *ta.*

DE PORTA MINVCIA.

Minucia porta Romae appellata est eo, quod proxima sit sacello, alias ara *Minucia*
 Minucii, quem Deum putabant, Auctor Sex. Pompeius. Forte de hac *porta,*
 porta loquitur in Comodi vita Lampridius, cum ait: Hercules signum
 aeternum cum iudauit in Minucia per plures dies.

*Mugio-
na porta.* Idem quoque etiam Mugionæ portæ his verbis meminit, Mugionæ portæ
Roma dicta est à Mugio quodam, qui ei tuenda præfuit. Hanc non procul
à via Noua versus Auentinum fuisse scribit Solinus.

DE PORTA SANQVALL

*Sangua-
lis porta.* SAnqualis (inquit Sex. Pompeius) portæ appellatur proxima ædis Ancæ, San-
qualis autem auis nomen est, quæ ollifraga dicitur. Quidam Sagnalem
portam ab æde Sangi legendum putant. Quod si textum aliquem antiquum
adducerent, non improbarem.

DE PORTA NÆVIA.

*Nævia
porta.* Hanc, ut duas sequentes inter portam Capenam & Tyberim fuisse elici-
tur, ut etiam supra exposui ex P. Victore, & M. Varro. lib. 4. de lingua La-
tina, qui de ea loquens sic ait: Sequitur portæ Næviæ, quod in nemoribus Næ-
uiis. Næuius enim loca, ubi ea sic dicta, coluit. Hanc omnes suspitionis atque
antiquarii inepte nimium maiorem nunc esse dixerunt.

DE PORTA RAVDVSCVLA.

*Raudu-
scula por-
ta.* D'Einde (inquit Varro) portæ Rauduscule, quod ætata fuit. Raudus di-
ctum, ex eo in veteribus mancipiis scriptum rauduscule libram ferio. De
hac portæ mentionem etiam facit Val. Max. lib. 5. c. 6. Dignam, inquit, pietatis,
quæ quæ ad solidam gloriam attinet, septem regibus præferatur. cuius referendæ
rei gratia capitis effigies ætæ portæ, quæ excelsior, inclusa est. dicitur, Raudu-
sculana, quod olim rauda ætæ dicebantur. Vicum portæ Rauduscule T. Vi-
ctor cum vico portæ Næviæ in regione 12. Pifcinæ Publicæ enumerat.

DE PORTA LAVERNALI.

*Lauer-
nalis.* Hinc portæ Lavernalis ab aræ Lavernæ, quod ibi ara eius Deæ fuit. Au-
ctor Varro.

DE PORTA LIBITINENSIS.

*Libiti-
nensis
porta.* Portæ Libitinensis meminit in Commod. Imperat. vita Lampadius. Cetera
eius, inquit, bis per portam Libitinensem elata est. Hæc à Libitina dicitur,
quod per eam cadavera mortuorum ad sepulchrum efferrentur. Libitinam
autem & pro Dea ipsa, & pro Libitinariorum opere accipi solet. Libitina
tem Dea erat, in cuius templo vendebantur & locabantur ea, quæ ad sepul-
chrum pertinebant.

DE PORTA FENESTRALI.

*Fenestra-
lis porta.* Fuit quoque Romæ etiam portæ Fenestralis appellata, de qua sic scribit Pla-
tarchus problem. 35. Quid est, quod portam vnam Fenestram appellatam,
ad quam Fortunæ thalamus positus est? an quia Seruius rex cum secum illi-
ma Fortuna rem habuisse creditus est, quum per fenestram ad eum pertra-
ret, an hoc fabulosum illud autem verum Tanaquil cuius vxor. mulier sane præcelsa,
quum is à pastoribus esset occisus, Tanaquil eius vxor. mulier sane præcelsa,
& fortis per fenestram populum allocuta multitudini persuasisset dicitur, ut
Seruum Regem declararent, ex quo factum est, ut ille locus ita appellaretur,
& Ouidius libro Fastorum 6.

*Lux eadem fortuna sua est, aulique lucusque
Sed super inuelli qui latei iste regis.
Seruius est, iam constat enim, sed causa latendi
Discrepat & dubium me quoque mentis habet.
Tum Dea furiosos timide proficitur amores,
Cælestemque homini concubuisse pudet.*

Asit enim magna correpta cupidine regis,
Cicacque in hoc uno non fuit illa viro.
Nocte deorum parua solita est intrare fenestra,
Vnde Frenestrati nomena porta tenet.
Nunc patet et vultus et lamina celat amatos,
Oraque sunt multa regu telia toga.

Ceterum hanc portam non vrbs, sed palatii fuisse crediderim. Vrbs enim
Tullii regis tempore latius sese extendebat, quam vbi porta Feneſtrata
fuisse describitur.

DE PORTA TRIUMPHALI.

Portam Triumphalem fuisse, (vt existimo extra ceteraru numerum trans
Triumphalis
portam.
Trium) sub Vaticano iuxta viam & pontem sui nominis, docet Iosephus
de bello Iudaico, cap. 14. Vbi Triumphum Iudaicum Vespasiani Impe-
ratoris, & T. Caesaris describit. Die, inquit, triumphi principes, qui non in Pa-
latio sed prope Iſidis templum nocte illa quieuerant, primo iam aurora inci-
piens procedunt, lauro quidem coronati, amicti vero patria veste purpurea,
et Octavianas deambulationes (porticum vero Octaviae in campo Martio
intelligit) transeunt. Ibi enim senatus ducum proceres, & honorati
omnes eorum praetolabantur aduentum. Tribunal autem ante porticum
erectum erat, sellaque eburnea in eo preparata, quo cum ascendissent, con-
suevit ibi cum milites allocutus fuisset, solennibusque votis susceptis sol-
lemni perire. ipse cum Tito Casare ad portam recedit, quae ab eo, quod per
triumphorum pompa ducitur, nomen accepit, ibi triumphalibus vesti-
mentibus, diis ad portam collocatis caesa hostia inter spectacula transeuntes
triumphum ducebant. Quibus verbis constat, eos extra urbem tum in campo
Martio fuisse, eosque traiecto Tyberi, per eam portam introiſſe, de qua Tran-
quillus quoque in Augusti vita sic mentionem facit, cap. 100. Senatus vt in
urbem ornando, & in memoria honoranda, & studio certatim progressus
est, vt inter alia complura confecerint quidam forus Triumphali porta du-
centium praecedente victoria, quae est in curia, canentibus namque principum
viriisque sexus. Et Tacitus lib. 8. historiae Augusti tum consultatum de
vrbibus, ex quibus maxime insignes vrbis, vt porta Triumphali duceretur fu-
erunt. Hanc autem portam diu ante Procopii tempora esse defuisse superius
demonstravi. Erantque in ea murorum vrbis parte, qua ab Hadriani sepulchro
ad Spiritus portam olim producti erant.

DE TRIBVS ALIIS PORTIS VRBIS ROMAE.

Portas autem septem, quas Plinius suo tempore esse defuisse scribit, has fu-
isse existimo: Primo, quatuor vrbis Romae veteris portas, quas Romulum
etque superius scripsi, deinde porta Saturnia, quae & Pandana, de qua sic
Saturnia
portam.
Sextus Pompeius dicitur: Capitolium ante Tarpeius dictus, quem antea etiam
Saturnium dicitur prodiderunt. Et antiquum oppidum in hoc fuisse Sa-
turnium scribitur, eius vestigia etiam nunc manent tria, quod Saturni fanum
vrbis quibus quod Saturnia porta, quam Iunius scribit, quam nunc vocant
Saturniam, quod post adem Saturni in aedificiorum legibus parietes postici
portae sunt scripti. Et Sextus Pompeius Pandana, inquit, porta dicta est Romae,
Pandana
portam.
quod semper pateret. Hanc autem sub Capitolio fuisse non longe a templo
Saturni refert Varro. De eadem porta mentionem facit Solinus, quam prope
Capitolium fuisse scribit.

DE PORTIS RATVMENA ET SALVTARI.

Porta Ratumena (vt inquit Sex. Pompeius) a nomine appellata est, qui
Ratumena.
Iudicio certamine quadrigis victor, Etrusci generis iuuenis a Veis, Is con-
stitit.

sternatis equis excussus, Romæ periit, qui equi feruntur non ante constitit quam pervenerit in Capitolium, conspectumque sibi illam quodammodo, quæ erant in fastigio Iouis templi. Quas faciendas locuerant Romani venientem eisdem aris sigulæ prudenti, quæ bello sunt recuperatæ quæ in fortitudo adeo creverant, ut eximi nequirent, idque prodigium portendere videbatur, in qua civitate ea fuissent, omnium eam futuram potentissimam. Et Plinius lib. 8. c. 47. Maus augurium apud præcos plebeis Clitensibus exultio audita, ita ut si itaret, in Capitolium ecurrisset equos, sed emque terribilissimum Maximum vero eodem pervenisse à Veis cum palma & corona effulso Rarumena qui ibi vicerat, inde postea nomen porte est.

Salutaris porta. Porta Salutaris appellata est ab a de Saluris, quæ ei proxima est. Sex Pompeius: Hanc autem in Quirinali fuisse constat, sicut & a de Saluris fuit.

DE PORTA STERCORARIA.

Stercoraria vero porta non vrbis, sed Capitolii fuit, de qua idem Sex. Pompeius, inquit, ex a de Vestæ 17. Kal. Iulius defertur in angiporū medium fere ciliis Capitolini. qui locus clauditur porta Stercoraria, tanta sanctitatis maiores nostri esse iudicant, &c. Has non septem portas eas fuisse existimo, quæ Plinius tempore iam esse defierant.

Portæ autem, quæ nunc exstant Romæ, in vniuersum sunt viginti antiqui nominis, & loci 13. recentioris vero vrbis Leonina videlicet 7. Ad Septentrionem sunt Flaminia & Collatina, ad ortum vrbis Collina & Viminalis, ad ortum æstiuum Gabiula & Esquilina, ad ortum hyemalem Cæliotibana & Latina, ad meridiem Capena & Trigemina, ad occasum Nauris, Iuuententis & Septimianis, reliquæ septem vrbis Leonina sunt &c. Hæc hætenus de portis Romanis, quæ diligenter collecta sunt ab Onuphio Panunio, in sua civitate Romana.

Vrbem obsidit. Obsedit autem Portenna tertio anno post reges crastor, tribus annis continuis.

Pari fere ornati. Purpuratus scilicet. Erat enim purpura regum & insignia tuum primo, licet deinde usus eius ad equites quoque translatus sit.

Transfuga. Transfuga dicitur is, teste Sex. Pompeio, qui libet vel ferret, aut hostis ierurum, sua voluntate ad hostes transit: quos Romani deperat armis, ne quid insidiarum simulata transiitione moliri possent, in postremam aciem inducebant, neque illis facile quiescam credabant, quæ de te lege multa apud Alexandrum ab Alex. lib. 4. cap. 6. & Blondum lib. 7. Romæ triumphantis.

Scauola unde. Scauola à clade dextra manus] Scyros enim Græcis idem quod læuam & sinistram est. Scæuola enim cum dextram igni dedisset, ensēque à Portenna datum læua manu arripuisset, Scæuola in posterum cognominatus est, ut Livius & Plutarchus in Publiloæ vita, testantur. Unde etiam Scæa à Vltimo Iovis consulto dicuntur, qui sinistra manu pro dextra vtuntur. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 9. Genialium.

Grassarentur. Bullidians Codex, ut Nannius libro quinto annotat, crassatum pro grassarentur habet, idque sapius in eadem voce, ut a quoque Cratum pro Gaium, Cneum pro Gneum dixere. Quanta autem essentia sit in his literis, ipsa forma docet. C. G. cum nihil differant, nisi quod interius conuina in G. nonnihil sursum versus repandum est, quare non immerito inter a-

C. pro G. *Grassarentur.* Bullidians Codex, ut Nannius libro quinto annotat, crassatum pro Gaium, Cneum pro Gneum dixere. Quanta autem essentia sit in his literis, ipsa forma docet. C. G. cum nihil differant, nisi quod interius conuina in G. nonnihil sursum versus repandum est, quare non immerito inter a-

Adruant. Eiusdem ætatis & generis, ac qui similiter pro salute patriæ uentus omnia corporis & vitæ pericula, mortem vel oppetere a suis fonte, vel interficere animum indixerunt, accepta per iuliorandum fide. Hoc autem pertinet Diogenis nobilissima responsio, qui adolecenti conquescenti, quod

multa conturbaretur: Desine, inquit, & tu perturbationis indicia præte-

re. Significans nulla re magis improbitatem latentium sciri, quam si qui-
dam, dolorem ficta quadam ratione dissimulet, & tum illi, qui incessant
in eum, vixillum discrucient, desinent, si viderint illum nihil moveri. Extat
etiam Lætrijum in eius vita.

De conditionibus Dionysius scribit, primum consultasse Porfennam, quo
satisfactas vitaret, & deinde legatos Romam misisse, vt ad pacem incun-
tam Tarquinium & filios exules reciperent. Si autem id non daretur, vt bo-
licem illis redderent. Postremo vt agro decederent, Hetruscis circa flu-
vium idempto. Quod vnum, vt bello se soluerent Romani, à se impetrari pro-
miserunt, obtideliq; datur fidei testes, Porfennæ, priusquam de sanculo ex-
eram deduceret, dederunt.

De prætiis Militaris fortitudinis præmium amplissimum, præcis enim
militibus militaria dona, quæ militibus fortem operam nauantibus in bel-
licis dabantur, hemina vel quartarii farris fuere (vt de adorea laus
lib. 1. dicitur) binaque iugera, aut tantum agri, quantum vno die circummar-
sant, amplissima dona putantur. Precia enim militia hæc habita sunt maxi-
ma, vt post exhaustos labores, milites emeritis stipendiis, sanguine & sudore
sua donarentur. Hos enim lætissimos fructus, velut optimam prædam labo-
rum periculorumq; accipiebant. Perniciosum enim ciuem putabant, cui
vix septem iugera non essent satis. Vide Blondum lib. 6. Romæ trium-
phantis, & Alexandrum ab Alex lib. 4. cap. 18. Neque veto Mutio solum præti-
a dantur, sed & statua equestris ei honoris gratia constituta est. Viris enim
vix bene de republ. meritis, mos fuit antiquis, statuas in templis, & aliis
locis insignioribus, quæ aliis ad virtutem stimulum adderent, constituere.

De Mutio Plinius lib. 34. cap. 4. & lib. 33. cap. 12. lib. 34. cap. 5. & 6. Eius vero
statua, quæ Mutio apud Curiam Hostilianam collocata fuit, meminit Cælius
Antipater lib. 18. cap. 12. Antiquitatum.

De obsequiis Captiuus enim omnibus receptis, & viginti præterea obse-
quii, decem videlicet manibus, adolescentibus, ac virginibus totidem obse-
quii soluisse Porfennam, historia tradunt, inter quas præcipui nominis
vix Clælia, & Valeria Publicolæ consulis filia. Verum de Clælia, quam
Cælius, & Seneca ad Martiam Cocliam vocat, plura vide apud Dionys.
lib. 1. Mutarchum de claris mulieribus, cap. 14. & in vita Publicolæ. Florum
lib. 10. Orosium lib. 2. Eutropium lib. 1. cap. 31. Valerium Maximum lib. 3.
cap. 1. Virgilium lib. 8. Æneid. Silium Italicum lib. 10. Claudianum de laudib.
vixoris, Othonem Phrisingensem lib. 2. cap. 10. Sabellicum lib. 7. En-
nium 2. & haptod.

De prætiis custodiis Ferunt enim à custodibus impetrasse, quorum custodia
habita erant virginibus obides, vt liceret ire ad flumen, vt corpus lauerent, &
transilper oculos, retro aspicientes amouerent, donec depositis vestibus flu-
uii aqua abluerentur. Quo factò, deceptis custodibus natando in vltorio
viam peruenerunt.

De prætiis pacis ex fidei rostrant In seruanda enim fide à rege He-
trurorum, vel quouis alio vincit turpissimum putabant. Romani quippe, vt
perpetua fidei custodes sanctissimæ viderentur, non solum pacis fœdera in
capito Iouis Capitolini columnis, aut æneis tabulis, vt perpetua monu-
menta existarent, insculperunt, & in æde Iouis Pittii in ligneos clypeos scripta
insculperunt, sed fidei quoque templa magnificis exemplis edificauerunt. Quæ
vix Aler. ab Alex. lib. 5. c. 2. & lib. 2. c. 22. Plinius lib. 25. cap. 10. Cælius Kna-
pianus lib. 9. cap. 22.

De prætiis pueris dicitur Est enim pueritia semper amabilis, & dum virginibus
vix legi, liquet venissimum esse, quod Aristoteles libro Alcesolis lib. 2.
scriptum

*Mutia
prætiis
doret.*

*Tertia
militia
antiqua.*

*Statua
viri præ-
tiorum
si anti-
quitas se-
lia.*

*Romano
viri fi-
des.*

scriptum reliquit. In totum ea natura sese inuicem delectant, quae generi sunt coniuncta aut similia: vt, senem senem, adolecentem adolecentem, virginem virginem. Prima enim familiaritatis conciliatio ab aetate aequalitate proficitur.

**Simile
filiis gau
det.**

Vide proverbum, Simile gaudet simili. Deos vobis que similes coniangit.

Maxime opportuna iniuria est] Notandum, quam prudens fuerit Clodiae consilium, quae noluit iuuenes maturioris aetatis, aut quosvis alios inuenire comites quam virgines & pueros sibi eligere. quo eam aetatem postquam ab hostium manu liberaret, quae maxime opportuna iniuria esset, & ipsa simul in amissa virginitatis suspicionem apud suos non incideret. Quod si quidem, vt Quintilianus alibi ait, non satis est abesse à turpitudine criminis, nisi criminis quoque suspicionem effugas.

**Criminis
suspicio
effugien
da.**

Virgo insidens equo] Statuam equestrem virginis habitu, in via, quae sacra nuncupatur, qua ad forum itur, Clodiae positam esse legitur apud Dionysium (qui suo tempore non amplius extitisse, sed incendio circa aedes proximae exorto delectam esse ait) Plutarchum de claris mulieribus, Plinium libro 34 cap. 6. Senecam lib. de consolat. ad Martiam, Petrum Martium in silii theatri librum 10. Verum Plutarchus ait, quosdam fuisse, qui Valentiae nomine hanc statuam dicatam affirmant.

**Statua
equestris
Clodia.**

Tuscum vicum vocant] Alii huic vicio appellationem factam scribunt, quod sedem illic acceperit Celes Vibenna Hetrusca gentis dux, à Perilio Tarquinio obsequetias ei latas, vt annotat Coelius lect. antiq. lib. 20. cap. 11

**Tuscu
vicius.**

Generum Mamlium Octauium] Dionysius & Florus cum Mamilium vocant, vt d. annotauit Cuspinianus in suis consulis.

**Mami
lius Osta
vicius.**

De publico est elatus] Plutarchus scribit, populum Romanum publicum honorem funeri decreuisse, ac quadrantem ad funus exornandum contribuisse. Sepulchrum est autem intra urbem, iuxta Veliam, cuius sepulchri tota familia particeps est facta.

**Publico
funus.**

Luxere matrone] Veluti si nihil in eum pro dignitate contulisset Romanus populus, dum viuere, sed omnem ei gratiam, etiam post mortem debuerit. Vide Alex. ab Alex. lib. 3 c. 7. Blondum lib. 2. Romae triumph.

**Sub coro
na veni
re.**

Sub corona venierunt] Id est, in seruitutem redacti sunt. Antiquitus enim mancipia iure belli capta coronis induta veniebant, & idcirco dicebantur sub coronis venire. Nam corona signum erat captiuorum venatorum, licet pilleus impositus demonstrabat eiuusmodi seruos venundari, quorum nomine emtori venditor nihil praestaret, Budaeus in prioribus annotat. in Pandectis.

**Dictator
creatus.**

Dictatoris primum creandi] vt Lilius conuenitur de incertitudine temporis quo primum creatus sit Dictator, & quis ille primus fuerit. Si nec de causa satis inter auctores conuenit. Orosius enim Sabinorum bellum mouentium causa. Lilius ad Sabinum, Latini etiam belli metu accedente. Dionysius cum plebs ari alieno obstricta, ad bellum Latinum nomina dare decreuisset, longas consultationes, abrogata pro tunc consulari potestate, nouum hanc magistratum, à quo nulla esset prouocatio, quique summum ac regium haberet, ad comprimendos sedandosque eos tumultus senatum creasse scribit, ac senatusconsulto factum, vt Lartius & Clodius consules, ceterisque magistratus abdicarent, vnusque, quem senatus nominaret, populum sollicitum haud amplius quam in sex mensium spatium sine prouocatione, & maiore quam consules essent, potestate imperaret. Itaque Clodio consul negotium datum dictatoris dicendi, qui T. Lartium Flauum collegam dixit. is Romae primus, vt Dionysius asseuerat, princeps vnicus belli, pacis, ex terarumque rerum Imperator, Praetor maximus, & magister populi & dictator appellatus. Titus autem Lartius dictator dictus, Sp. Cassium Vestellinum, virum consulariarem magistrum equitum dixit. Atque inde ea semper in Reipubl. consuetudo fuit, vt dictator cum magistro equitum magistratum gereret. Dicitur

**T. Lar
tius Fla
uius pri
mus Di
ctor
Romae.**

videtur

dictator est, siue à dictando iure, vel vt Dionysius scribit, propter potestatem
 dandi, edicendi que quod vellet, siue vt Varro li. 4. de lingua Latina scribit,
 dicitur à consule diceretur, cuius dicto omnes audientes essent. Creabatur e-
 ius una voce consulis, non per populi suffragium. Dictatoris itaque quia
 una erat in populum potestas, is quoque magister populi appellatus est.
 Vnde Varro eodem libro: Magister equitum, quod summa potestas huius in
 populo & accensus, vt est summa pop. Rom. dictator, a quo is quoque magister
 populi appellatus. His vero ex causis dictator plerumque creabatur, legendi
 inter, clausi figendi, ferenda vel abroganda legis, Latinarum feriarum, Re-
 sponsuenda, seditionis sedanda, quæstionis exercenda, signi mittenda
 in quadrigarum dandi, comitorum habendorum. Quibus rebus peractis
 dictatura se abdicabat. At si rei gerenda causa, hoc est, belli, sex mensium e-
 rat imperium, ne in tanto imperio, si diuturnum esset, insolentior quis
 crederetur, ac ita ad tyrannidem aspiraret, quod succedentibus annis à Iulio
 Cesare factum est, postquam dictator est declaratus. Quomodo autem dicta-
 tor consule nocturno tempore diceretur, tradit Lilius infra lib. 9. Vnde non
 necesse, consulem progredi ad populum vt dictatorem diceret. Et quem-
 admodum à Græcis hæc potestas initio ducta sit, docet Dionysius in quinto
 libro, qui ante omnia videndus est. Sed & Aristoteles tertio politicorum
 libro dignitatis meminit. Lege etiam Plutarchum in Fabio & Marcello. Me-
 moriam & Eutropius capite vndecimo, lib. 1. Nihil vero prætermisit de hac re O-
 ppositus Paninius in commentariis Fastorum.

Equum iussum admittit] Equum admittere, pro conscendere interpretatur Equum
 admittens in posteriorib. annot. in Pandectis. At eum erroris arguit Franciscus admittens
 Sabinus lib. 2. succursuarum lectionum cap. 8. admittere idem esse, Admit-
 tere concitare demonstrans.

Castoris ades] Origo Saturnaliorum latissime enarratur à Macrobio, libro
 6. Nec prætereundus Lucianus de Saturnalibus, & Dionysius lib. 6. de Saturna-
 liis.

Adem Castori vniuersis] Quem *ἰσπὸδαμον*, sicut Pollucem *ἀσθληφόρον* Castoris
 nominatum legimus. Scribit autem Cicero libro 3. de natura Deorum,
 Regillum in silice apparere, tanquam vestigium vngulæ Castoris equi,
 in foro ab A. Posthumio adem Castori & Polluci dedicatum. Historia à
 vniuersis recitata. Quæritur hoc tempore à plerisque, qua fori parte esset hæc
 Castorum ades. Quidam D. P. Colini & Damiani templum Castorum exi-
 stantem, alii iuxta Iuturnæ fontem, quod innuere videtur Ouidius in Fastis
 sacraens:

*Fratribus illa dies fratres de gente Deorum,
 Iuxta Iuturna composuere lacus.*
 Qui de vrbis Romæ antiquitatibus & regionibus scripsere, & ipsi inter se
 differant, cum tamen frequens sit eius templi mentio Ciceroni, Lilio, Plu-
 tarcho, Catullo, Varroni, Dionysio, Plinio, Gyraldo historiz Deorum syntag-
 matum; non vnum, sed plura fuisse videtur, quem vide.

*De cuius origine si multa volueris scire, lege 7. librum Dio-
 nyssii à principio.* Cognomento v. dictus fuit *μαλακός* hoc est, mollis. Mortuus
 vero est Tarquinius anno ætatis suæ 90. Imperii sui 25. Olympiadis 66. anno
 4. de vit. ab vrbe vero condita 244. quibus Romæ sub septem regibus regna-
 uit. Auget de vitis illustribus, cum Cumis per summam ignominiam re-
 troquam vitæ tempus exegisse scribit.

Regillus lacus. Qui est in agro Tusculano, & Algida syluz ingressu. De quo
 Plinius li. 33. ca. 3. Sabell. li. 9. Ennead. 2. Volaterranus li. 6. c. 1. Geographiz.

Magister equitum] Florus Collum, Feneffella capite. 9. & Pom-
 ponius

*Dictator
 unde di-
 ctus.
 Dictator
 magister
 populi.*

*Equum
 admittens
 Admit-
 tere con-
 citare est.*

*Castoris
 ades.*

*Aristo-
 nus.*

*Regillus
 lacus.
 Magister
 equitum.*

ponius 16. Spurium Cassium vocant. Erat autem magister equitum, vel magister consiliorum dictatoris. atque in ipsius praescriptum parere oportebat. Ita si quando abesse contingeret, eius vices gerere, & munia obire possent. Quales igitur tribuni Celerum apud reges tales tunc apud dictatores magister equitum erant, & quemadmodum dictator summum habuit in populum, ita in milites quoque magister equitum. Vide de ea re Feneftellam, & Pompeium Laxum & Alex. ab Alex.

Promittantur militi premia] Apud Frontinum libro 1. vbi docet, quemadmodum sit incitandus exercitus ad praesidium. legitur Anulum Posthumum, celebrata specie duorum in equis iuuenum, animos suorum et exisse, Pollucem & Castorem ad esse dicentem, ac sic praesidium restituisse. Quo dicens, cum essent praesentibus. Dis ne gentiles quidem in summo vine periculo deperissent. Sed vero notandum, Castorem & Pollucem semper pro patribus Romanorum fuisse, ut qui ab his insidentes equis P. Varieno nocte venienti, obviam quoque facti sunt, nunciantes, eo die regem Persem victum atque captum, quod paucis post diebus hinc Pauli verum fuisse docuerunt. Cuius rei meminit Plin. lib. 7. c. 2. Lactantius institutionum divinarum, lib. 2. c. 8. Plin. in vita Pauli Amylii.

Roma tribus vna & viginti felle] Ita hunc locum restitueret vni de his qui Gaium non. & post eum Sigonius non XXXI. sed XXXI. tribus. scilicet eum esse euincientes. Ceterum non negligenda sunt, quae accipiuntur a vno eruditissimo Nicolao Guacchio lib. 2. ca. 1. de comitibus Romanorum dispositur tribuum auctorum locis diligenter excussis, tandem in Sigonii sententiam accedere videtur.

Ades Mercurii dicata] Quod eo die Mercurius natus esset. Tempus indicat natalis erat numeris, ut ex hoc Lini loco & Felso ostendit. Tacitus lib. 2. aduersariorum, cap. 11.

Propter nexum ob as alienum] Erat enim hoc ius iam inde a condita urbe, vel lege, vel more constitutum, ut liberi, qui pecuniam debetent, cum liberatio non essent, trahi ad creditoribus, atque ad operas in seruitute praestanda cogi possent, qua licentia abusi multi in terga miserorum crudeli illius iustitiae idque ita obseruatum esse ante 12. tabulas, hic locus indicio est. Postquam in eas haec verba relata sunt, teste Gellio lib. 20. cap. 1. Anis consensu ante debent iudicatis, XXX dies iusti sunt: post deinde manus inest, et in ius eorum in iudicatum faxit, aut quis pro eo in iure vindex sit, secum ducito, vincat, si nemo aut compede XV. pondo ne minore, aut si volet, maiore vincat. Vincat, si nemo suo viuito, in suo viuit, qui eum vincatum habeat, libram factam de calce, si vider plus dato. Et haec quidem Gellius, quia v. hanc legem inuestigatam, & mutilatam, verisimilibus coniecturis restituit Iacobus Bannetiam, & 12. tabularum. Itaque Gellii verba ex ipso adiciendum. Terminus non potest pars legis de secandis debitoribus, attestante Caelio iureconsulto, fuit, legum vni patra, sed more publico, ut Quinsilianus lib. 2. scribit, repudata fuit, legum nimirum, ut debitores ad se in vincula abducerentur, ne deinde, quae ad annum CDXXVII. obseruata est, quo anno, ut inquit Livius, post libertatis Coss. L. Papirio Mugellano, & C. Perilio Vtolo, factum est, quod non sit desierunt. Atque hoc est illud, quod Varro intellexit, cum scripsit, in lingua Latina Liber, qui suas operas in seruitute pro pecunia, quam soluet, dum solueret, nexum vocatur. Plura de nexorum statu, notandi Varro, quae ad hunc locum facientibus, vide apud Cuium lib. 12. lect. 2. nota, cap. 2. Rarnardum loco praesallegato. Quid vero additum a seuis distinetur. Quoniam lib. 8. cap. 4. Faciet quoque non parum ad huius rei intelligentiam, hinc Manlii Centurionem liberantis, infra lib. 6.

Castor & Pollux semper pro Roma

Nexi ob as, iustitiam.

Tributum iniquo suo tempore] Ita legendum esse Robertellus libro secundo
mendationum cap. 36. ostendit, ut sit sensus iniquo suo tempore, id est, cum
opus enarratis malis conflictatus premeatur inopia rerum omnium. At
Natus libro 5. *de re publica*, ex Codice Buslidiano legit tributum iniquum,
sua suo tempore imperatum, ut duplex sit conquisitio super hoc tributo, &
quod magnitudine fuerit iniquum, quod vitra censum iniuncto onere, &
quod non expectato tempore, quo dandum erat, extortum sit. Tributum au-
tem, ut M. Varro de lingua Latina ostendit, dictum est, à tribubus, quod ea pe-
nia, quæ populo imperata erat, tributim à singulis exigebatur, per quam
rationem tribuni quoque, quod tributum exigerent, dicti sunt. Tributum
autem ab omnibus pro modo facultatum, facta distributione, per centenas
ages efflagitabatur apud Romanos, quæ deinde post Papirii de Samnitibus
victoriam, ut Livius in decimo testatur, in stipendia militum collata sunt.
Tributo autem solvendo more apud Romanos vetustissimo, lege præter Li-
vium copiosissime Blondum l. 5. Romæ triumphan. à principio.

[Ergastulum] Ergastulum Livius appellat locum, in quo mancipia dete-
nata à vinculis opus facere cogebantur, ut metallarii ferri solent, Budæus in
notis annot. ad Pandectas.

[Sacramentum dicere] Dicere Sacramento, sermo est antiquorum, pro-
phanot Budæus in annotationibus reliquis ad Pandectas, existimans di-
cere hoc in loco, & aliis similibus, pro destinare & dicere accipi. Vide ibidem.

[Mercuriorum collegium] Collegia à rege Numa ad exemplum civitatis
græcæ instituta scribit Plutarchus, & iura collegiorum ex Solonis legibus pe-
tu fuisse, Caius putat in l. finali. ff. de collegiis, Florus tamen & Orofius, &
quædam collegiorum constitutionem Scævola Tullio tribuunt. Quid vero
sunt hæc collegia habuerint, & qua ratione eorum distributio facta fuerit,
non Zalsius in catalogo legum antiquarum de legibus Clodii. Cicero hu-
iusmodi collegia sodalitates vocat. Sunt enim sodales, teste Cæio, eiusdem
legis homines, in Germania hodie *Sünfte* siue *Seche* vocantur, eaq; mo-
do.

quædam quo magistratum habent, cuius in liberis civitatibus non est levis au-
toritas. Porro Festus mercatorum diem festum Idus Maias appellat, quod
ante Mercurii xdes esset dedicata. Eosdem vero, à Mercurio, quem colue-
runt, Mercuriales appellat à Cicerone in epistolis ad fratrem suspicatur Si-
picius lib. secundo de iure antiquo civium Romanorum, M. Furium Flac-
cum, inquit Cicero, equitem Romanum, hominem nequam, Mercuriales
à Capitolini de collegio eiecerunt: Nam Capitolinorum collegium à M. Ca-
pitolio dicitur ludis Capitolinis, eodem Livio teste, constitutum satis
constat.

[Quæstionem postulantibus] Id est, fieri informationem, & legibus hoc fa-
ctum vindicari, ut nunc vulgo loquuntur. Postulare enim quæstionem eius
est, qui iniuriam sibi factam queritur, aut alteri quam vindicari ad se perti-
net. Decernere vero quæstionem, id est, quod nunc dicimus ordinare, ut fiat
interrogatio, & ut contra delinquentes procedatur, Budæus in prioribus, annot.
ad Pandectas.

[Lascivire magis plebem] Id est, plebem nimio otio se petulantem præbere ma-
gis, quam veram seditionem meditari, nulla satis digna iniuria nobilitatis
causa. De plebe enim tanquam de equis, qui ab aurigante regantur, lo-
quitur Budæus ibidem.

[Solvantur Sacramento] Id est, sacramento, quo obstricti erant, non amplius
solvantur: Sicuti solvere legibus, & canonibus ibidem dicitur, de qua lo-
quendi forma Budæus, ubi prius.

[Nullam scilicet religionem exulsi] Sicuti obstringere religione & obligare
solent, pro eo, quod dicimus conscientiam incutere, sic exolvere re-
ligionem, sic exolvere re-

Tributum

Ergastulum

Sacra-
mento di-
cere.

Collegi-
um mer-
catorum

Sodales

Mercuri-
ales

Quæstio-
nem pos-
tulare.

Quæstio-
nem de-
cernere.

Solvantur
sacramen-
to.

Religionem
exolvere.

Plutarchus in Publicola duos ex quinque nominat, Ionium Brutum, & Scaevola Bellium Suidas Sicinium & arium. Anno deinceps 297. C. Horatius & Q. Mincius Coss. quinq; additis, decem sunt effecti, qui numerus deinceps Romae conservatus est. De tribunorum autem plebis ordinatione, officio, & auctoritate leges Feneftellam cap. 10. Latum cap. 12. Latum lib. 3. Fastorum, Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. Blondum libro 5. in num. phanris, Alex. ab Alex. lib. 5. c. 2.

Sacra lex. Sic dictam, quod in Sacro monte lata sit. Verum autem an plures in sacro monte latae sint, non satis constat. Livius & Plinius ubi rem ipsam narrat, unam nominant. Sed Livius alibi non semel sacras leges dixit, ut paulo post in hoc ipso libro, sicut & Cicero de provinciis consularibus, & in oratione pro C. Cornelio, ut annotavit Manutius de legibus antiquorum. Budaeus autem in posterioribus annotat, leges sacras dicitur sanctum iubetur esse alicui Deorum, quidquid adversus eas fecerit familia pecuniaque. Sacrabantur vero leges aut consecratione, & oblatione, aut poenarum sanctione, Cicero pro Cornel. Balbo. Deinde sanctas sacrandae sunt, aut genere ipso, ut obtestatione & consecratione legis, ut cum caput eius, qui contra facit, consecratur.

Coriolanus. Fuit enim Coriolanus, Plutarcho teste (qualem Cato militis optabat) non manu tantum, aut idem, verum & vocis sono, & vultus terribilis, animoque insuperabilis. Quin quoque cum multa in per id tempus decernerent Romani, a nullo sine corona aut premio distulit vilis est.

Frugalitatis contemptusque divitiarum memorabile exemplum. quod docetur, nullis nisi inuitis & recusantibus, grauem & indecentem esse paupertatem, quae ad bene beateque viuendum multo aptior est, quam largae divitiarum, quod cum vitae usus facile demonstrat, tum sapientum veterum documenta, qui respulerunt omnes divitias, vel quia tutius sit ad securam, vel quod ad virtutem aptius ita vivere. Cuius rei alia multa exempla videtur Valerio Maximo li. 4. Brufonio lib. 5. facer. Sabell. lib. 8. cap. 5.

Insulae Siciliae defensio. Id est, ut Marci Coriolani dominatione populi conservatione liberandus esset Senatus, id quod a Graecis dicitur, & dicitur dicitur, ut annotat Budaeus.

Siciliae insula. Insula omnium fertilissima. Vnde Florus li. 4. cap. 2. Siciliam in Sicilia, Sardiniamque finitimas insulas annonae pignora. Cicero in quarta Antoniae Verrianae aliique locis, horreum populi Romani vocat, quae saepe numerorum maximos pauperit exierit. De hac insula eiusque ubertate leges Claudianum de rapta Proserpina, lib. 1. Lucretium lib. 1. Silium Italicum lib. 6. Chorae Siculo lib. 6. Polybium de primo bello Punico, Strabonem lib. 3. Solinum cap. 11. Melam lib. 2.

Diem dicere. Dicebatur enim dies ad populum a magistratibus, aut a tribuni plebis, quibus tantum ius dicendi diem facultas data fuit, non tamquam tamen a privatis quoque. Est autem dicere diem, idem quod accusare. Nam qui accusat, diem reo denuntiat, quo ad causam dicendam praesto non autem vaam ob noxam accusatum legimus apud Plutarchum, cum in antistium agro praedam in praerium non retulisset, sed militibus suis priorem diuisisset, Tertio, quod facili venditari annonam inhaerisset, & vltimo Tribunitiam quoque potestatem populo intercipere suassisset. Vnde diem dicere naturam quae feris etiam in rebus multa mendaciter confingit, in Volscis. Qui ducentos per annos cum Romanis bella gesserunt, & perpetui fere Romanorum hostes fuerunt, quae de re conscribit Volaterranus lib. 33.

Sacra lex.
Coriolanus.
Frugalitatis contemptusque divitiarum memorabile exemplum.
Siciliae insula.
Diem dicere.
Coriolanus eius damnatus.
Insulae Siciliae defensio.
Volscis.

lib. 38. Urban. comment. Plerumque autem (vt hic Coriolanus) invidia affecti ad eos confugiunt, quos & nobiscum sentire, & simili quoque odio aduersarios nostros prosequi putamus.

Acci Trilli] Plutarchus Tullium Amphidium alii T. Tacitum appellant. *Præfultorum difflicuisse*] Præfultor dicebatur, qui in ludis aut iactis præfultabat, à *co* *tr* *is* *is* *pp* *is* *is* *pp* *is*, vt explicat antiquum lexicon. Nam in omnibus pompis ludisque Circensibus iuvenes ibant in numerum salantes & subsistentes, qui ludii & ludiones dicebantur. Tornebus li. 10. aduersariorum. cap. 10.

Sequius. *Inuisi quod sequus sit*] Sequius, id est, deterius. Nam sequior pro deteriore dici non est infrequens, quod Tornebus libr. 14. Aduersariorum. cap. 17. à sequendo putat deducit: Deteriora enim sequi, meliora procedere solent. Sic Varro apud Nonium loquitur: Non modo absens quicquam sequis de cogitat, sed etiam ruminabitur humanitatem.

Veturia matre] Plutarchus in Coriolano Veturiam vxorem, Voluminium matrem matrem fuisse scribit. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. c. 7.

Discordia inde inter patres] Si Hannibal fraude Punica agros Quinti Fabii Maximi intactos reliquit, cæteris omnibus depopulatis. Cuius meminit Plinius li. 17. c. 26. & Frontinus libr. c. 8. Stratagematum.

Fregit tandem virum] Ex hac igitur historia discis, vix vllam esse hominis tam graue affectionem, quã pietas in parentes & coniuges, non facile superet.

Inuidia rei oppressum] Auctor de viris illustribus, vt proditorem oculum scribit. Alii cum Romanis finibus copias abduxisset, non multo post Ateni oblutu belli inuidiam multitudinis incursum lapidibus obrutum, alii ferro tradatum memoriæ prodiderunt.

Fortuna muliebris] *Templum* Templum Fortuna muliebris] Inter numina pleraque, quæ veteres habere colunt, à Romanis Fortunam eximie cultam, scriptum in antiquitatibus est: idq; ex eo coniectari licet, quod plures illi ædes fuisse, ac diuersis nominibus denominari vulgo proditum est, vt legimus apud Plinium, li. 4. c. 2. lib. 3. c. 22. & 25. li. 5. c. 4. lib. 26. cap. 5. lib. 7. cap. 7. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 13. Crisostomus li. 18. cap. 34. lib. 13. cap. 12. li. 18. cap. 14: Fortuna v. muliebris sic cognominata est, quod eius simulacrum, vt in quarto de Ciuitate Dei Augustinus scribit, à matronis dedicatum fuit. Idque cum diceretur, bis loquutum esse, ferunt auctores Halicarnasseus, Valerius, Plinius de viris illustribus. Plutarchus quoque de Fortuna Romanorum ait, in huius templi dedicatione simulacrum sic loquutum: Pie me vrbis lege mulieres vrbis exere. Ex Latinis quidam sic afferunt hanc Dæ vocem: Rite me matronæ vidistis, ritque dedicatum sed & Lactantius in secundo affirmat, non semel hoc fortune simulacrum locutum fuisse. Addit & Festus huius fortune sanum nefas esse attingi, nisi ab eorum quæ semel nupserit. In templo autem fortune muliebris semper Calendas præmbribus, quo die bellum fuerat solutum post reges exactos anno et nra sacrificabant, ad perpetuam huius facti memoriam.

Laudes mulieribus viri Romani] Notanda est Romanorum gestitudo erga Veturiam. Nam in huius & Voluminix honorem non tantum fortune templum ædificauerunt, sed vt Valerius ait: Benignissimus decretus adornauerunt, sanxeruntque vt foeminis semita viri cederent.

Sunt qui patrem auctorem] Id Valerius libr. 2. vbi de patrum seueritate erga liberos agit, affirmat: Et idem Tribunum plebis Cassium fuisse scribit, sed errorem eius refutat Paulus Manutius in lib. de legibus Romanorum, vbi de legibus Agrariis tractat. Cæterum de origine & progressu legum Agrariarum latissime vide Appianum libro 1. de bellis civilibus. Quomodo vero tandem hæc lex Agraria perlatã sit à C. Licinio Stolone, Livius infra libro 7. commemorat.

res cum pueros, tum in cunis iacentes domi relictos, qui velut vber feminatum genti alioqui interiturz fuerint, confitebit. Sed dubie rei fides sit apud eos, qui talia tradiderunt.

**Anqui-
tere ca-
piti.** *Capitis anquisitio*] Capitis anquiere est actionem criminaliter intendere, capitaliter postulare, & vt vulgo loquuntur, conclusiones capitales conopere. Ex antiquis id annalibus à Luito petitum, vt Budæus tradidit in reliquis annotationibus ad Pandectas.

**Lictores
quis
lucius
quis** *Eos ipsos plebis homines*] Apparet ex hoc loco tunc temporis lictores e plebe Romana fuisse. Ceterum Punico bello confecto qui magistratibus in provincia apparerent, eos fere è Brutis fuisse, vnde Brutianos dictos tradit Gellius, qui causam exponens, cur quendam à Brutianis verberatum, Cato dicitur, ait Romanos agre passos, Brutios primos populos Italiz ad Hannibalem defecisse, pulsos dictique Pœnis Brutios ignominia causa nec milites cogisse nec pro locis habuisse, sed magistratibus in provinciam euntibus pariter & præministrare ferorum vicem iussisse, quod autem è Brutis essent, Brutianos appellatos. Ceterum lictores dicti sunt à ligando, eo quod magistratus populi Romani priusquam quempiam verberari iussisset, manus à iumentis illi iubebar ligari.

**Militis
vitiis &
non re-
sponden-
tis pena.** *Quod ordines duxerat, licet missus*] Apud Romanos siquidem miles, qui civitas non responderet, variis modis puniebatur, Gellius lib. 11. M. Terentio, quando citatus, neque respondit, neque excusatus est, ego ei vnam orem malitiam edico. Valerius li. 6. M. Curius consul, cum subitum delectum edicere coactus esset, & iuniorum nemò respondisset, coniecit in fontem omnibus, Pella, que proxima exierat, primum nomen vna extractum citari iussit, neque eo respondente, bona adolescentis haste subiecit.

**Plebei
magistra-
tus.** *Plebei magistratus Tribuni comitum ferent*] De tribuni comitum circa finem li. 1. diximus: Idem vero quod hic Lanius & Dionysius lib. 9. tradit, apud quem tamen πλάσιος βολέγων legitur pro πλάσιος. Nam Volero perennem, Publilius nomen fuit, vt non Voleronia, sed Pubilia, dicenda sit, in quo, vt Heromanus de legibus sentit, plerique decepti sunt, haud dubie. Zalmum intellegens, qui in suo Catalogo legum antiquarum eam Voleroniam vocavit. Ante hanc autem legem curiatis comitibus plebeius magistratus, concurat, patritios creatos fuisse verisimile est. Plebei autem, vt Manutius exponit, dicebantur, qui plebis causa, & ex ipsa plebe, Patritii vero qui patritiorum causa & ex patritiis familiaribus primò erant instituti.

**Inuentor
idem qui
auctor.** *Vt inuentor legis Volero*] Si Volero erat inuentor legis, cur Lectorius eisdem auctor dicitur: cum auctor idem sit, quod inuentor, hoc est, qui primò aliquid & præcipuum instituit. Non male itaque vt Nannius lib. 1. exponens Buslidianus codex pro auctor actor habet, hoc est, exercitator, & exercitator Volero laudem habeat institutz legis, Lectorius de opera ferenda legum primas obtineat.

**Populus
& plebs
in quo dis-
ferant.** *Non populi, sed plebis magistratum*] Quod plebs à populo differat, tradit Lelianus in titul. de iure nat. gent. & civili. parograph. Lex est Plebs autem, quiens, à populo eo differt, quo species & genere. Nam appellatione populi universi ciues significantur, connumeratis etiam patritiis & senatoribus, plebs autem appellatione, sine patritiis & senatoribus, ceteri ciues significantur.

**Viatores
qui.** *Tribunus viatorem mittit*] Viatores dicebantur, qui magistratibus præbent, eo quod plerumque evocabantur ex agris homines ad magistratum, & frequens eorum ab agris ad urbem via erat. Columella in præfatione libri primi. Illis temporibus proceres in agris morabantur, & cum consilium publicum desiderabatur, à villis arceffebantur in senatum, ex quo qui evocabantur, viatores nominati sunt. Qua de re lege Ciceronem de senectute.

de Alex. ab Alex. lib. i. cap. 27. Postea viatorum nomen ad Tribunorum & Edilium plebis ministros translatum est, qui illorum iussu quemlibet pre-

cedebant: Consulium vero, proconsulium, praetorum & propraetorum mini-

stratos dicebantur, sic dicti à ligando, vt ante docuimus.

ad se plebem plusquam paterno odio] Id est, plus oderat, quam pater eius ante

facisset. De quo supra.

Et vniu. consules] Aetiologia indignationis, quæ frigidior & diluitor

est in verbis istis. Si enim ipse vnicus consul obiectus sit, contra Tribunitiam

parebatem, quid miri si victus sit vnus auctoritas destituta à socio atque col-

lega altero consule, ac proinde minor caussa irascendi, cum nihil subitum,

inexpectatum eius animum percellat. Sed rursus, qui potuerunt patres

habere tantum spei in impedienda lege, si vnum tantum consulem pro se

habebant?

Tot difficultates sanantur vnica dictione, quam habet Bussidianus, vbi pro

obedto est electo, vt sit sensus: Ideo se tanta odia in plebem concepisse, quod

vnice ad id consul electus, cum summa spe patrum, vt ipsius viribus & con-

stantia resisteret legi, non tamen potuerit sustinere violentiam legi. Nam

memor est sui Linius, qui supra dixit, patres ad vltimam dicationem rati

rem venturam. Appium Claudium, Appii filium consulem faciunt.

Duplicariosque] Vario duplicarios vocat, quibus ob virtutem duplicia ciba-

riabantur. Explicantur etiam duplicarii in verufo Lexico διπλοῦν, an-

noante Tornebo lib. aduersar. 21. cap. 28.

Sorte decimus quisque] Antiquissimum decimationis exemplum: Decimari

vero legiones dicuntur, quando sorte decimus quisque supplicio afficitur ab

imperatore, Græci δέκατος δέκατος, Polyb. οὐδέκατος ἀγρόν, ἐνι ἑκατόν,

id quod ipse copiose & luculenter tractat lib. 3. Appianus οὐδέκατος, Bro-

derus Miscellan lib. 1. cap. 9. Cur vero decimatio sit instituta, rationem reddit

Cicero in Cluentiana. Fuitque hæc vna ex grauissimis animaduersionibus

militaribus, vt virgis cædi, venire, fuste & secute percuti, in cruce tolli. Le-

gionis vero animaduersionis species fuisse, quæ ignominiam citra detrimen-

tum atrolere, stipendio legitimo spoliari, hastam dare, tendendi locum mu-

rire, extra oppidum hybernare, cibum stantem capere, fossam fodere, hordeo

pisci pro tritico, sanguinem mittere. Quarum exempla passim apud Linium

occurrunt, & à Sigonio lib. 1. de iure ciuium Roman. cap. 15. commemorantur.

Hand minus quam premis] Hinc eleganter Poeta dixit:

Laudatque virtus

Crescit, & immensum gloria calcat habet.

Tribus ex concilio summo iudicij] Hinc tributa comitia, non vere comitia, sed Tributa

plebis concilium dictum est, quod ad ea non vniversus populus vocaretur, sed

plebs tantum patritiis exceptis. Comitia vero cæteris totius populi fuerunt,

quem magistratus legitime conuocasset, vt aliquid suffragio suo vel iuberet

vel prohiberet.

Prehensit homines] Id est, manibus rogando prehenderet. Ita enim inter-

pretatur Budæus, & recte, in prioribus annotat. in Pandect.

Cornicines tubicinesque] Antiqui militares vigilas in quaterna horarum spa-

tiis distinguere, ac diuidere solebant, vt singulis spatiis ternæ comprehende-

rentur horæ. Tertis quaque hora ad tubæ vel cornu potius signum vigiles

mutabantur. Lucanus: Tertis iam vigiles mutauerat hora secundos. Proper-

cius. Et iam quarta canit venturam buccina lucem.

Tuba vel cornu vbi mutandi essent vigiles cani, signumque dari consue-

rit. Tuba vel cornu vbi mutandi essent vigiles cani, signumque dari consue-

rit. Tuba vel cornu vbi mutandi essent vigiles cani, signumque dari consue-

rit. Tuba vel cornu vbi mutandi essent vigiles cani, signumque dari consue-

rit. Tuba vel cornu vbi mutandi essent vigiles cani, signumque dari consue-

Duplica-
riisque.

Decima-
rii.

Milita-
res anima-
duerfio-
nes.

Tributa
comitia.

Cornio-
nes.

Vigilia-
rum ratio
apud ve-
teres.

& lini.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

& finitis horis à cornicine reuocabantur. Vegetius lib. 3. cap. 1. & Modestus in libel. de vocab. rei milit. Cum itaque Quintus cornicines tubicini que in equos impositos canere ante vallum iubet: vigilias obseruari uult. Hoc uero sciendum, vigilias excubiisque, non ab æquinoctialibus horis, sed à planetariis temporis mensuram cepisse, atque eam ob rem quamuis eorum dierumque modus euariaret, noctis uigiliarumque distributionis nihilominus vltim perpetuum certo extitisse.

IN III. LIBRVM TITI LIVII
ANNOTATIONES.

Antium.

Antium vetustissima Latii ciuitas, ducentis sexaginta ab Hostia stadiis distans, quæ cum à Cinna, postmodum & à Mario (ut apud Liuium in 4. ab urbe condita, legimus) expugnata sit, ruinae quadam in litore & nemoribus, superioribus annis uisæ sunt tantum. Huius urbis meminit Strabo, & Plinius lib. 3. cap. 5.

Algidus mons.

Regillus lacus.

Algidus flua.

Consules uideant, ne quid Respub. detrimenti capiat.

Iustitium.

Iustitium uenire.

Lapidib. uia designabatur.

Curio maximus.

Quingue uiri.

In Algidum aduersus Romanos.] Qui duodecim passuum millibus ab urbe distat, & à quo quoque sylus monti subiaceat, in cuius ingressu Regillus lacus erat, Algidus dicta est: in cuius cacumine Algidum quoque oppidum, ex ære algore dictum fuisse, olim constat: quod nunc Rocca Papa, ex veteris sui descriptionis existimatur. Cuius rei testis est Volaterran. lib. 6. cap. 1. Geograph. meminit quoque Eutropius, ubi supra.

Videret ne quid Respub. detrimenti.] De hac forma Senatusconsulti uide notata à Budæo in prioribus annotat. ad Pandectas: Senatusconsultus autem in hanc formam factus, neque prouocatio erat, neque vltim vltimam, nisi in eam prouocandi auxilium. Tunc enim commissa Respub. consulibus dicebatur, permitte, ut multis testimoniis docet ibidem Budæus.

Iustitium per aliquot dies.] Iustitium iuris statio est, quasi in iustitia. Quod verbum olim licet publicæ iuris cessationem significare, quo tempore legi agi non poterat, nec tria uerba pratori dicere licebat, do, dico, ad dico. Potest tamen & priuata iuris cessationem moribus nostris significare, ut existimat Budæus in prioribus annotationibus. Porro uero, tunc iustitium remissum tractandarum litium restitueretur, auctore eodem.

Vi tunc principum anni agebatur.] Quis dies expulsi regibus magistratibus in eundis solennis fuerit, nullibi se reperire potuisse fatetur Petronius lib. 3. de magistr. Rom. Vide de hoc notata superius in principio Chronologiae Liviana. ubi causæ diuersitatis auctorum de annis consulum exponuntur.

Tertium lapidem.] Id est, tertium milliare: Per lapides enim milliaria signabatur antiquitas. Vnde Martialis canit:

Ad lapidem Torquatus habet pratoris quartum.
Ad quartum breue rus emit Oraculum.

Curio maximus.] Curiones etiam, qui curiis præsidebant à Romulo instituti, curiarumque suffragiis creati, de quibus lib. 2. in Numa Dionysius: his uero omnibus vnus præsidebat, Curio maximus dictus, cuius auctoritate (ut inquit Festus) ceteri curiones regebantur. His curiatis comitiis semper creatus est.

Quingue uiri creantur legibus da Imperis.] Diu ysius diligentissimus Romanæ historiae scriptor, non de quingue uiris, sed de decem uiris promulgatarum fuisse, scribit: nisi, potestatem non tantum de consuetudine leges ferendi decem, sed de omnibus publicis & priuatis rebus, cuius sententia Ratio placet, quamuis dubium non sit, Liuium aliquem iux opinionis auctorem habuisse.